

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Άυλη πολιτιστική κληρονομιά και εκπαίδευση.
Η αξιοποίηση του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ στην εκπαιδευτική πράξη

Εκπαιδευτικό υλικό για μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας
εκπαίδευσης.

Διαθέσιμο μόνο σε ψηφιακή μορφή
<http://ayla.culture.gr/educational-material/>

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	3
Θεωρητικό πλαίσιο – χρήσιμα κείμενα:	9
Παράρτημα:	16
Βιβλιογραφικές αναφορές:	18

Σχέδια μαθημάτων για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά

Ανακαλύπτοντας την άυλη πολιτιστική κληρονομιά με αφορμή ένα έθιμο	20
Ανακαλύπτοντας την άυλη πολιτιστική κληρονομιά με αφορμή μια παραδοσιακή τέχνη	34
Ανακαλύπτοντας την άυλη πολιτιστική κληρονομιά με αφορμή το ρεμπέτικο τραγούδι	49
Ανακαλύπτοντας την άυλη πολιτιστική κληρονομιά με αφορμή τη σχέση ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος στις αγροτικές κοινωνίες	62
Από τη θεωρία στην πράξη: Οι μαθητές δημιουργούν τις δικές τους εθνογραφικές ταινίες	74

Κείμενα – Σχεδιασμός υλικού:

Έλενα Μπαζίνη, Αρχαιολόγος, Τμήμα Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Διαπολιτισμικών Θεμάτων - Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς- ΥΠΠΟΑ.

Γενική επιμέλεια:

Σταυρούλα Φωτοπούλου, Διευθύντρια Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ΥΠ.ΠΟ.Α.

Γιάννης, Ν. Δρίνης, Λαογράφος, Προϊστάμενος Τμήματος Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Διαπολιτισμικών Θεμάτων, Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ΥΠ.ΠΟ.Α.

Έλενα Μπαζίνη, Αρχαιολόγος, Τμήμα Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Διαπολιτισμικών Θεμάτων - Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ΥΠ.ΠΟ.Α.

Προς τους εκπαιδευτικούς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι νέοι σήμερα την άυλη πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί αντικείμενο μεγάλου προβληματισμού. Ο όρος μπορεί να μην τους είναι γνώριμος, ωστόσο στην καθημερινότητά τους βιώνουν πολλές διαφορετικές εκφράσεις της (π.χ. έθιμα, χορούς, μουσική, δρώμενα, χειροτεχνίες και αγροτικές δραστηριότητες, παρασκευή και κατανάλωση παραδοσιακών τροφίμων, καθώς και πολλά άλλα στοιχεία της κληρονομιάς, στα οποία οι μαθητές εκτίθενται και συμμετέχουν με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο ζουν.

Στο νόμο 3028/2002 περί «Προστασίας των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» ως άυλα πολιτιστικά αγαθά νοούνται εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού» (αρ.2, παρ. ε', ΦΕΚ 153 Α/ 28.6.2002).

Σε διεθνές επίπεδο, τον Οκτώβριο του 2003 υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των κρατών-μελών της UNESCO η Σύμβαση για την Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, στην οποία ως άυλη πολιτιστική κληρονομιά ορίζονται: «οι πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και τεχνικές – καθώς και τα εργαλεία, αντικείμενα, χειροτεχνήματα και οι πολιτιστικοί χώροι που συνδέονται με αυτές και τις οποίες οι κοινότητες, οι ομάδες και, κατά περίπτωση, τα άτομα αναγνωρίζουν ότι αποτελεί μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς τους» (άρ. 2. παρ. 1). Με άλλα λόγια, η Σύμβαση δεν περιορίζεται μόνο στην αποσαφήνιση του όρου «άυλη πολιτιστική κληρονομιά», αλλά πολύ περισσότερο αναγνωρίζει τον ρόλο των κοινοτήτων, οι οποίες αποτελούν φορείς διαφορετικών εκφράσεων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση το 2006 ενώ συνολικά έχει κυρωθεί μέχρι στιγμής από 174 κράτη.

Η εξοικείωση των μαθητών όλων των ηλικιών με τα πολιτιστικά αγαθά του τόπου τους, υλικά και άυλα, με απώτερο σκοπό να τα αγαπήσουν και να ευαισθητοποιηθούν για τη διαφύλαξη και ανάδειξή τους ως στοιχείων συλλογικής ταυτότητας και μνήμης, αποτελεί βασική προτεραιότητα της Διεύθυνσης Νεότερης Πολιτιστικής Αποθέματος Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, αρμόδιας Υπηρεσίας για την εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης της UNESCO για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Στο πλαίσιο αυτό από το σχολικό έτος 2016-2017 ξεκίνησε η υλοποίηση εκπαιδευτικών δράσεων σε σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης καθώς και ενημερωτικές συναντήσεις για εκπαιδευτικούς.

Το βασικό ερώτημα που προκύπτει κατά το σχεδιασμό ενός προγράμματος για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά είναι ποια παιδαγωγικά εργαλεία μπορούν να αξιοποιηθούν για να εξοικειωθούν οι νέοι με τις διαφορετικές εκφάνσεις αυτής της κληρονομιάς και να ευαισθητοποιηθούν για τη διαφύλαξή της ως σημαντικού στοιχείου συλλογικής ταυτότητας και μνήμης. Ένα πολύ ισχυρό και αποτελεσματικό εργαλείο είναι ο κινηματογράφος, και μάλιστα το είδος του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ. Λιγότερο γνωστό

στο ευρύ κοινό από άλλα είδη ντοκιμαντέρ, το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ αποτελεί ένα εργαλείο τεκμηρίωσης που με τη βοήθεια της τεχνολογίας της κινούμενης εικόνας καταγράφει και ερευνά κοινωνίες και πολιτισμούς, τόσο οικείες όσο και λιγότερο γνωστές ή και εντελώς άγνωστες και ξένες. Γι' αυτό μπορεί να συμβάλει στη γνωριμία των μαθητών με διαφορετικές πολιτισμικές εμπειρίες και να τους αποκαλύψει ένα νέο πεδίο προσέγγισης της γνώσης και ερμηνείας του κόσμου γύρω τους. Η αξιοποίηση του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ στην εκπαιδευτική διαδικασία έχει πολλαπλά οφέλη, αρκεί βέβαια να είναι κατάλληλο για μαθητικό κοινό. Με βασική προϋπόθεση την επιστημονική εγκυρότητα, πρέπει να χαρακτηρίζεται από απλότητα και αμεσότητα. Με αυτά τα χαρακτηριστικά και με την ίδια τη δύναμη του μέσου, οι μαθητές μαθαίνουν να παρατηρούν, να καταγράφουν, να προβληματίζονται και να ερμηνεύουν εκδηλώσεις, εκφράσεις, συμπεριφορές, που απαρτίζουν την ταυτότητα μιας ομάδας ή μιας κοινότητας ατόμων.

Άλλωστε τα παιδιά στην εποχή μας είναι απολύτως εξοικειωμένα με την εικόνα, και κυρίως την κινούμενη εικόνα. Η οπτική γλώσσα είναι ένα ιδιαίτερο επικοινωνιακό εργαλείο με δικούς της κώδικες και σύμβολα. Η εικόνα δίνει πάντα την αίσθηση μιας ζωντανής, άμεσης και ρεαλιστικής εμπειρίας. Προκαλεί συναισθήματα και οξύνει τη κριτική ματιά. Και τα στοιχεία αυτά είναι από μόνα τους ικανά να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των μαθητών για να ανακαλύψουν τη δύναμη της κινούμενης εικόνας ως μέσου καταγραφής της πραγματικότητας. Σκοπός δεν είναι η «εκμάθηση» τεχνικών παραγωγής μιας ταινίας εθνογραφικού χαρακτήρα αλλά η αξιοποίηση της δύναμης του μέσου και η δημιουργία μιας διαλεκτικής σχέσης μεταξύ παιδιών, εικόνας και πραγματικότητας, η δημιουργική έκφραση, η σύνδεση εικόνας και λόγου και κατ' επέκταση η μετατροπή του σε εικονογραφημένη αφήγηση με συγκεκριμένο αντικείμενο καταγραφής.

Το εκπαιδευτικό υλικό που δημιουργήθηκε προέκυψε κατόπιν αξιολόγησης εκπαιδευτικού προγράμματος για την αξιοποίηση του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ στην εκπαιδευτική πράξη, που υλοποιήθηκε πιλοτικά το σχολικό έτος 2016-2017, σε συνεργασία με το Φεστιβάλ Εθνογραφικού Κινηματογράφου της Αθήνας, σε μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Λαμβάνοντας υπόψη και τις προτάσεις των εκπαιδευτικών, οι οποίες κατατέθηκαν στις ενημερωτικές συναντήσεις που πραγματοποιήθηκαν (Αττική, Δυτική Μακεδονία), προχωρήσαμε στη συγγραφή εκπαιδευτικού υλικού, προκειμένου να αξιοποιηθεί στο πλαίσιο του αναλυτικού προγράμματος πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή πολιτιστικών δράσεων ευρύτερα. Κατάλληλο και για διαθεματική προσέγγιση, μπορεί να συνδεθεί με διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα τόσο της πρωτοβάθμιας όσο και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Οι πληροφορίες που ακολουθούν διαρθρώνονται ξεκινώντας από ένα γενικό πλαίσιο (εισαγωγή στην έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς) και προχωρούν σε επιμέρους θέματα, όπως η άυλη πολιτιστική κληρονομιά και οι διαφορετικές εκφράσεις της, τα μέτρα διαφύλαξης και ανάδειξής της, κ.ο.κ. Προσφέρονται μάλιστα υπό τη μορφή σύντομων απαντήσεων σε ερωτήσεις «κλειδιά», με σκοπό να διευκολυνθεί ο εκπαιδευτικός στην προετοιμασία της συζήτησης με τους μαθητές του.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά, με βασικό κριτήριο το γεγονός ότι οι μαθητές δεν είναι αρκετά εξοικειωμένοι με το θέμα. Ο υλικός πολιτισμός, από την αρχαιότητα μέχρι και τους νεότερους χρόνους, είναι μια έννοια γνώριμη και συγκεκριμένη. Τα παιδιά συναντούν συνεχώς εικόνες του στα σχολικά βιβλία ενώ τεκμήριά του βλέπουν από κοντά σε επισκέψεις τους σε μουσεία και μνημεία. Λιγότερο οικεία όμως φαίνεται ότι τους είναι τα άυλα πολιτιστικά αγαθά. Ενδεχομένως στο μυαλό τους να είναι συνυφασμένα μόνο με έθιμα, παραδόσεις, παραμύθια, δημοτικά τραγούδια ή χορούς, αναφορές που συναντούν άλλωστε στα σχολικά βιβλία ή αποτελούν αντικείμενο διδασκαλίας στο πλαίσιο διάφορων πολιτιστικών προγραμμάτων. Ωστόσο, είναι μόνο αυτά όσα αποτελούν την άυλη πολιτιστική κληρονομιά; Είναι και αυτά. Μαζί τους, όμως, είναι κι άλλα πολλά, όπως τα πανηγύρια, το θέατρο σκιών (Καραγκιόζης), οι παραδοσιακές τέχνες και τεχνικές, τα παιχνίδια, οι εθνοβοτανικές γνώσεις ή οι γνώσεις που αφορούν τη σχέση των ανθρώπων με τη φύση και το περιβάλλον. Ακόμα και οι διατροφικές συνήθειες είναι στοιχείο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε τόπου με την έννοια των διατροφικών παραδόσεων, έτσι όπως διαμορφώθηκαν και αναπτύχθηκαν στις αγροτικές κοινωνίες, ενσωματώνοντας συλλογικές αντιλήψεις και πρακτικές σχετικά με τη συλλογή, παρασκευή, διανομή και κατανάλωση της τροφής και της διατροφικής επάρκειας. Οι διατροφικές συνήθειες κάθε τόπου λοιπόν είναι άμεσα συνδεδεμένες με εθιμικές και κοινωνικές πρακτικές, τελετουργίες ή εορτασμούς, ως μέρος της συλλογικής εμπειρίας και μνήμης των κοινωνιών που τις δημιούργησαν.

Έχοντας κατά νου όλες αυτές τις διαπιστώσεις, έχει ιδιαίτερη αξία να αναζητηθούν τα ερεθίσματα ή οι αφορμές που θα τραβήξουν το ενδιαφέρον των μαθητών, θα τους ενεργοποιήσουν και τελικά θα βοηθήσουν, ώστε να έχουν μια πιο ξεκάθαρη εικόνα για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά και την ανάγκη διαφύλαξής της. Άλλωστε, η ανάδειξη της νεοελληνικής πολιτισμικής εμπειρίας και του ζωντανού πολιτισμού της καθημερινότητας μπορεί να συμβάλει στην αυτογνωσία, συλλογική και ατομική, των μαθητών.

Επιπλέον, το πρόγραμμα προτείνεται και ως μέσο γνωριμίας με μαθητές από άλλες χώρες και άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα. Θα μπορούσε μάλιστα να αξιοποιηθεί ως αφορμή για την υλοποίηση διαπολιτισμικών προγραμμάτων με στόχο αφενός μεν την ανάδειξη μέσα από το διάλογο κοινών στοιχείων που τυχόν εντοπίζονται σε διαφορετικούς πολιτισμούς (παραδοσιακές μουσικές, πρακτικές, παιχνίδια, κ.ο.κ.) και αφετέρου τη συνειδητοποίηση από τα παιδιά της ανάγκης διαφύλαξής τους, καθώς αποτελούν μέρος της συλλογικής και ατομικής ταυτότητάς τους.

Με βάση αυτό το υποστηρικτικό υλικό, προτείνονται επιλεγμένες εθνογραφικές ταινίες, σύντομης διάρκειας, κατάλληλες για μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Πρόκειται για τρεις ταινίες, παραγωγής της Διεύθυνσης Νεώτερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς: *Μόνο τον μαντρακά βαστεί. Η τηνιακή μαρμαροτεχνία σήμερα* (2014), *Μωμοέρια* (2015), *Ρεμπέτικο* (2016). Οι ταινίες συμπληρώνονται από το φιλμ του ανθρωπολόγου Νικόλα Σφακιανάκη με τίτλο «Παραδοσιακοί τρόποι διαχείρισης του νερού στο χωριό Στρώμη» (2006). Στόχος μας είναι το ψηφιακό αποθετήριο να ανανεώνεται συνεχώς

με νέες ταινίες, κατάλληλες για μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με τη δυνατότητα επιλογής διαφορετικών θεματικών, ανάλογα με τα μαθήματα ή τα πολιτιστικά προγράμματα στα οποία οι εκπαιδευτικοί επιθυμούν κάθε φορά να τις εντάξουν, με σκοπό την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση και διάχυση του προγράμματος στα σχολεία της επικράτειας.

Πιο αναλυτικά, οι στόχοι του προγράμματος συνοψίζονται στους ακόλουθους:

1. Να εξοικειωθούν οι μαθητές με μια πιο πλουραλιστική έννοια της πολιτισμικής κληρονομιάς και του τρόπου που συγκροτείται στο παρόν και όχι ως μια εξιδανικευμένη ρομαντική αναπόληση του παρελθόντος.
2. Να αναδειχθεί η σημασία της αναγνώρισης αυτής της κληρονομιάς ως σημαντικού στοιχείου ατομικής και συλλογικής αυτογνωσίας των μαθητών.
3. Να κατανοήσουν γιατί η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί συστατικό στοιχείο της συλλογικής ταυτότητας και μνήμης ενός λαού και για ποιους λόγους έχει ιδιαίτερη αξία η διαφύλαξή της.
4. Να αντιληφθούν γιατί είναι σημαντική μια συμμετοχική και δημοκρατική προσέγγιση στο ζήτημα της διαφύλαξης και τι ρόλο παίζει στη συνοχή και την ταυτότητα των κοινωνιών.
5. Να κατανοήσουν την έννοια της διαφορετικότητας (εθνικής, εθνοτικής κ.ο.κ.), μέσα από τις διαφορετικές εκφράσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς σε διαφορετικές κοινωνίες και πολιτισμικά υπόβαθρα.
6. Να νιώσουν πιο οικεία με τη συλλογική εμπειρία και ταυτότητα των άλλων, ακόμα και όταν η ετερότητα δεν είναι τόσο μακρινή (π.χ. αγροτικός χώρος) και επομένως να αναζητήσουν το κοινό υπόβαθρο της ανθρώπινης πολιτισμικής εμπειρίας.
7. Να γνωρίσουν ένα άλλο είδος κινηματογράφου, ως εργαλείου αποτύπωσης, γνωριμίας και ερμηνείας της πραγματικότητας γύρω τους.
8. Να ανακαλύψουν ένα εναλλακτικό μέσο για να μάθουν να παρατηρούν, να καταγράφουν, να προβληματίζονται και να ερμηνεύουν εκδηλώσεις, εκφράσεις, συμπεριφορές, που απαρτίζουν την ταυτότητα μιας ομάδας ή μιας κοινότητας ατόμων.
9. Να εξοικειωθούν με την εικόνα ως μέρος του πολιτισμού μας και του τρόπου με τον οποίο τον αντιλαμβανόμαστε σήμερα.

Συμπληρωματικά, σε ξεχωριστή ενότητα (Παράρτημα), ειδική αναφορά γίνεται στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας, στο πλαίσιο εφαρμογής της Σύμβασης της UNESCO για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, και την ιδιαίτερη σημασία του, προκειμένου να ενημερωθούν οι εκπαιδευτικοί για το θεσμικό πλαίσιο που ισχύει σε ό,τι αφορά στη διαφύλαξη και προβολή των άυλων πολιτιστικών αγαθών. Η ενότητα αυτή ωστόσο δεν χρειάζεται να συζητηθεί με τα παιδιά.

Τα Σχέδια Μαθημάτων που ακολουθούν είναι ενδεικτικά. Μπορούν να αξιοποιηθούν κατά την κρίση κάθε εκπαιδευτικού, προσαρμοσμένα στο μάθημα και την ηλικιακή ομάδα στην οποία απευθύνεται κάθε φορά. Διαρθρώθηκαν με τη λογική της διαχείρισης της θεματικής για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά στη διάρκεια μιας δράσης που δεν θα περιορίζεται σε μία ή δύο διδακτικές ώρες αλλά μπορεί να έχει μεγαλύτερη διάρκεια, ενδεχομένως στο πλαίσιο ενός πολιτιστικού προγράμματος. Αυτό δεν αποκλείει ωστόσο και τη μεμονωμένη ή διαθεματική αξιοποίησή του με αφορμή διαφορετικά μαθήματα, έτσι ώστε να εμπλακούν και διαφορετικές κατηγορίες εκπαιδευτικών.

Η δομή πάνω στην οποία διαμορφώνεται το υλικό είναι η ακόλουθη:

1. Θεωρητικό πλαίσιο για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά – Παράρτημα για το Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς – Προτεινόμενη βιβλιογραφία
2. Σχέδια μαθημάτων για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά με αφορμή τέσσερα στοιχεία: Μωμοέρια, Τηνιακή Μαρμαροτεχνία, Ρεμπέτικο, Παραδοσιακοί τρόποι διαχείρισης του νερού.

Για την παρουσίαση κάθε στοιχείου (άρα και κάθε ταινίας), προτείνεται η προετοιμασία των μαθητών με Σχέδια Μαθημάτων. Για κάθε στοιχείο τα Σχέδια Μαθημάτων 1 έως 3 είναι κοινά καθώς στοχεύουν στην γνωριμία και εξοικείωση των παιδιών με την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς και τα είδη της, με ιδιαίτερη έμφαση βέβαια στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά καθώς και το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ. Το Σχέδιο Μαθήματος 4 διαφοροποιείται ανά στοιχείο, καθώς περιλαμβάνει την «ανάγνωση» κάθε ταινίας ξεχωριστά με προτεινόμενες ερωτήσεις προσέγγισής της για τη διευκόλυνση του εκπαιδευτικού. Επικουρικά, μπορεί να αξιοποιήσει ο εκπαιδευτικός και το σχετικό παράρτημα με τους τρόπους σύνδεσης της ταινίας με το αντίστοιχο Δελτίο στοιχείου εγγεγραμμένου στο Εθνικό Ευρετήριο. Σημειώνεται ότι η ταινία «Οι παραδοσιακοί τρόποι διαχείρισης του νερού στο χωριό Στρώμη», η οποία παραχωρήθηκε από τον δημιουργό της, ανθρωπολόγο Ν. Σφακιανάκη, για τις ανάγκες του προγράμματος δεν συνοδεύεται από σχετικό Δελτίο καθώς δεν αφορά σε στοιχείο εγγεγραμμένο στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Τα Σχέδια Μαθημάτων ακολουθούν την παρακάτω δομή:

1. Εισαγωγή στην έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς
2. Οι διαφορετικές εκφάνσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και η ανάγκη διαφύλαξής της
3. Το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ και η σχέση του με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά
4. Προτάσεις «ανάγνωσης» κάθε ταινίας και ανάδειξης του στοιχείου στο οποίο αναφέρεται

Οι ερωτήσεις που περιλαμβάνονται σε κάθε Σχέδιο Μαθήματος είναι ενδεικτικές. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να τις προσαρμόσει ανάλογα με την βαθμίδα εκπαίδευσης, την ηλικιακή ομάδα, το μαθησιακό επίπεδο της ομάδας στην οποία απευθύνεται, καθώς και στη δομή του προγράμματος το οποίο

επιθυμεί να υλοποιήσει. Για το λόγο αυτό δεν προτείνεται διαφορετική προσέγγιση για την πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο και μετά την αξιοποίηση του εκπαιδευτικού υλικού, ως επόμενος στόχος προτείνεται η ενεργός εμπλοκή των μαθητών για τη δημιουργία των δικών τους «αυτοσχέδιων» εθνογραφικών ταινιών με την κατάλληλη καθοδήγηση των εκπαιδευτικών. Στην περίπτωση αυτή πρόθεσή μας δεν είναι η παροχή τεχνογνωσίας για την παραγωγή μιας ταινίας. Προέχει κυρίως η κατανόηση από τα παιδιά της σημασίας της έρευνας. Αξιοποιώντας λοιπόν ένα μέσο που μόνο ξένο δεν τους είναι, όπως το κινητό τους τηλέφωνο, τα παιδιά μπορούν να αποτυπώσουν μόνα τους πώς αντιλαμβάνονται τα άυλα πολιτισμικά αγαθά στην καθημερινότητά τους, το κάθε παιδί ανάλογα με τις επιδράσεις που έχει από το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον του. Η πρόταση αυτή μπορεί να υλοποιηθεί είτε σε ατομικό επίπεδο (κάθε μαθητής αναλαμβάνει να δημιουργήσει τη δική του ταινία) είτε σε συλλογικό επίπεδο (μία τάξη ή ομάδα μαθητών από όλο το σχολείο δημιουργούν την ταινία τους).

Συνοψίζοντας, απώτερος στόχος του προγράμματος είναι η κατάλληλη αξιοποίησή του με σκοπό την όξυνση της κριτικής ματιάς των μαθητών σε θέματα που αφορούν την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, την αποκωδικοποίηση της οπτικής γλώσσας της κινούμενης εικόνας και της ερμηνείας των συμβόλων της, δεξιότητες που συμβάλλουν στην καλλιέργεια της ευρύτερης παιδείας τους και στη διαμόρφωση της στάσης τους ως μελλοντικών πολιτών ευαισθητοποιημένων στη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς εν γένει.

Σε μια εποχή, όπως η σημερινή, με τόσο έντονες και ραγδαίες ανακατατάξεις σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας, θεωρούμε ότι το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ μπορεί να αποτελέσει το μέσο για να μιλήσουμε στα παιδιά για θέματα πολύ επίκαιρα, όπως οι ποικίλες εκφράσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς σε διαφορετικές κοινωνίες και πολιτισμικά υπόβαθρα, η έννοια της διαφορετικότητας, η γνωριμία με “άλλους” πολιτισμούς και ταυτότητες. Άλλωστε, η γνώση του ζωντανού πολιτισμού της καθημερινότητας, ως συστατικού στοιχείου της αυτογνωσίας, συλλογικής και ατομικής, των μαθητών είναι η προϋπόθεση για την αναγνώριση του οικείου και την αποδοχή του διαφορετικού.

Θεωρητικό πλαίσιο – Χρήσιμα Κείμενα

Τι εννοούμε όταν αναφερόμαστε στην πολιτιστική κληρονομιά;

Αν χρειάζεται να αναζητήσουμε έναν ορισμό, η Σύμβαση της UNESCO για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς διευκρινίζει ότι ως πολιτιστική κληρονομιά ορίζονται τα ακόλουθα:

Μνημεία: αρχιτεκτονικά έργα, έργα μνημειακής γλυπτικής και ζωγραφικής, στοιχεία ή δομές αρχαιολογικής φύσης, επιγραφές, κατοικίες σπηλαίων, και συνδυασμοί των χαρακτηριστικών αυτών, τα οποία έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από την άποψη της ιστορίας, της τέχνης και της επιστήμης.

Κτηριακές ομάδες: ομάδες κτηρίων ή ξεχωριστά κτήρια, τα οποία συνδέονται λόγω της αρχιτεκτονικής τους, της ομοιογένειάς τους ή της θέσης τους στο τοπίο και έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από την άποψη της ιστορίας, της τέχνης και της επιστήμης.

Τοποθεσίες: έργα του ανθρώπου ή τα συνδυασμένα έργα της φύσης και του ανθρώπου, καθώς και περιοχές, συμπεριλαμβανομένων των αρχαιολογικών χώρων, που έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από την ιστορική, εθνολογική ή ανθρωπολογική άποψη.

Πώς αντιλαμβανόμαστε την πολιτιστική κληρονομιά;

Τι μας παραδίδεται από τις προηγούμενες γενιές και γίνεται συλλογικό μας βίωμα; Το παρελθόν αποτυπώνεται στην ύλη, σε αντικείμενα κάθε είδους (αρχαιολογικά ευρήματα, έργα τέχνης, παραδοσιακές χειροτεχνίες), αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία, παραδοσιακούς οικισμούς αλλά και σε γνώσεις, αντιλήψεις, αξίες. Το βιώνουμε, ατομικά ή συλλογικά, ακόμα και μέσα από παραδόσεις, έθιμα, δρώμενα, θεάματα, μουσικές, γεύσεις. Όλα αυτά μαζί αποτελούν υλικές και άυλες μαρτυρίες του παρελθόντος που μας συνοδεύουν στην καθημερινότητά μας και περνούν από το παρόν στο μέλλον.

Η πολιτιστική κληρονομιά ωστόσο αποτελεί ένα αδιάρρηκτο σύνολο με την **φυσική κληρονομιά**. Σύμφωνα με τη Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (1972) ως φυσική κληρονομιά νοούνται:

- α) **φυσικά μνημεία** αποτελούμενα από φυσικούς ή βιολογικούς σχηματισμούς ή από ομάδες τέτοιων σχηματισμών που έχουν παγκόσμια αξία από αισθητική ή επιστημονική άποψη.
- β) **γεωλογικοί και φυσιογραφικοί σχηματισμοί** και ακριβώς καθορισμένες περιοχές που αποτελούν την κατοικία απειλούμενων ζωικών και φυτικών ειδών, παγκόσμιας αξίας από επιστημονική άποψη ή από ανάγκη διατήρησης.
- γ) **φυσικά τοπία** ή ακριβώς καθορισμένες φυσικές περιοχές, παγκόσμιας αξίας από επιστημονική άποψη, από ανάγκη διατήρησης ή από άποψη φυσικού κάλλους.

Ποια είναι η σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον στο οποίο ζει και δημιουργεί;

Ο άνθρωπος δρα και αντιδρά πάντα σε σχέση με το *τοπίο* γύρω του. Η σχέση αυτή συνοψίζεται στην έννοια του «πολιτιστικού τοπίου», όπως την περιέγραψε το 1925 ο ανθρωπογεωγράφος Carl O. Sauer: «Ο πολιτισμός είναι ο φορέας, η φύση το μέσο και το πολιτιστικό τοπίο το αποτέλεσμα» (Carl O. Sauer, 1925).

Ο τόπος διαμορφώνει κάθε φορά τις συνθήκες διαβίωσης του ανθρώπου, ο οποίος καλείται να προσαρμοστεί σε αυτές, να οργανώσει τον τρόπο ζωής του, να δράσει και να δημιουργήσει. Στο χώρο, λοιπόν, αποτυπώνεται κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, διαμορφώνονται συμπεριφορές και νοοτροπίες, συντελούνται κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές αλλαγές, αδιάσπαστες στην πορεία του χρόνου. Το τοπίο μαρτυρά τελικά την ανθρώπινη ιστορία και αποτελεί σταθερό σημείο αναφοράς για να ερμηνεύσει κανείς την εξέλιξη του πολιτισμού διαχρονικά.

Τι εννοούμε με τον όρο «προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς»;

Ο όρος περιλαμβάνει μια σειρά από δράσεις, όπως την ανεύρεση, συστηματική καταγραφή, μελέτη, συντήρηση, αποκατάσταση και ανάδειξη των πολιτιστικών αγαθών, στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της επικοινωνίας του κοινού με αυτά καθώς και την εξασφάλισή τους από περιπτώσεις κλοπής, βλάβης και καταστροφής. Για όλα αυτά τα στοιχεία έχει καθιερωθεί να θεσπίζονται κανόνες προστασίας τους από το κράτος που έχει την ευθύνη αυτή. Αυτό ισχύει και για την χώρας μας, όπου είναι σε ισχύ ο νόμος για την προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς (Νόμος 3028).

Σε τι διαφοροποιείται από τον όρο «διαφύλαξη» και γιατί είναι επιτακτική η ανάγκη διαφύλαξης και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς;

Η διαφύλαξη εμπεριέχει την έννοια της διάσωσης και της διασφάλισης της μετάδοσης ενός στοιχείου της πολιτιστικής κληρονομιάς από τη μια γενιά στην άλλη. Ο όρος δεν περιορίζεται στη διάσωση και πολύ περισσότερο δεν περιλαμβάνει τη μουσειακή αξιοποίηση ενός στοιχείου. Αντίθετα, προϋποθέτει την αποδοχή του από την κοινότητα, την προσαρμογή του στις συνθήκες κάθε εποχής και τη συνέχισή του. Στο πλαίσιο αυτό, απαιτεί την ενεργοποίηση συνολικά μιας κοινότητας ατόμων για την ανάληψη μέτρων ανάδειξης της αξίας του.

Η διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν είναι αποκλειστική ευθύνη της πολιτείας. Είναι υπόθεση όλων μας γιατί αποτελεί συστατικό στοιχείο της ταυτότητας των λαών. Επομένως, η διαφύλαξη, διατήρηση και προβολή των πολιτιστικών αγαθών, υλικών και άυλων, συμβάλλει στη συνειδητοποίηση της ιστορικής διαδρομής κάθε λαού, στην ευαισθητοποίησή του για την πολιτιστική φυσιογνωμία του τόπου του και κατ' επέκταση στη αντίστασή του απέναντι στη γενική τάση για διεθνοποίηση και τυποποίηση των πολιτιστικών αγαθών. Η δυναμική της διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς σε συνδυασμό με την έμπνευση της ατομικής δημιουργικότητας είναι βασικός παράγοντας όχι μόνο για την πολιτιστική αλλά και γενικότερα την κοινωνική εξέλιξη.

Υπάρχει κάποιος επίσημος φορέας σε διεθνές επίπεδο που είναι υπεύθυνος για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς;

Ναι, πρόκειται για τον Εκπαιδευτικό Επιστημονικό και Πολιτιστικό Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO - United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization). Ιδρύθηκε μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (16/11/1945) και τις καταστροφικές συνέπειές του στην ανθρωπότητα. Επιδίωξη αυτού του εξειδικευμένου Οργανισμού είναι η προαγωγή και προστασία της εκπαίδευσης, των επιστημών και του πολιτισμού σε παγκόσμια κλίμακα, προκειμένου να λειτουργήσουν ως μέσο εγκαθίδρυσης της ειρήνης μεταξύ των ανθρώπων.

«Η UNESCO επιζητεί να προωθήσει την αναγνώριση, προστασία και διατήρηση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, αξίας σημαντικής για τον άνθρωπο. Η Συνθήκη για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση της UNESCO στις 16 Νοεμβρίου 1972. Με την υπογραφή της, τα κράτη αναγνωρίζουν ότι οι χώροι που βρίσκονται στην εθνική επικράτειά τους και έχουν εγγραφεί στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, αποτελούν, με κάθε επιφύλαξη της εθνικής κυριαρχίας και των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, παγκόσμια κληρονομιά για την προστασία της οποίας είναι υπεύθυνη η διεθνής κοινότητα, που πρέπει να εργαστεί ως σύνολο για αυτό τον σκοπό» (<http://www.unesco-hellas.gr>)

Ειδικά για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, είναι σε ισχύ η σύμβαση της UNESCO για την προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, που υπογράφηκε το 2003. Μέχρι σήμερα (Ιούνιος 2017) έχει κυρωθεί από 174 κράτη. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση το 2006. Για την εφαρμογή της Σύμβασης στην Ελλάδα αρμόδια Υπηρεσία είναι η Διεύθυνση Νεώτερου Πολιτιστικού Αποθέματος και Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του ΥΠ.ΠΟ.Α.

Άυλη πολιτιστική κληρονομιά: μια έννοια αόριστη;

Αν ο όρος ακούγεται «δύσκολος», στην πράξη τα άυλα πολιτιστικά αγαθά τα συναντάμε, άλλα περισσότερο και άλλα λιγότερο, στην καθημερινότητά μας. Προφορικές παραδόσεις, μουσικές, χοροί, έθιμα, λαϊκά δρώμενα, παραδοσιακές πρακτικές και γνώσεις, ακόμα και διατροφικές συνήθειες συνυφασμένες με τις κοινωνικές αντιλήψεις και πρακτικές για τη συλλογή, παρασκευή, διανομή και κατανάλωση της τροφής, έτσι όπως διαμορφώθηκαν στις αγροτικές κοινωνίες του παρελθόντος, συνδεδεμένες με εθιμικές πρακτικές, θρησκευτικούς εορτασμούς και τελετουργίες, με τον ίδιο τον κύκλο ζωής του ανθρώπου (γέννηση, γάμος, θάνατος), στοιχεία της συλλογικής εμπειρίας και μνήμης κάθε κοινωνίας αλλά και μέρος της πολιτιστικής της ταυτότητας. Όλα αυτές οι διαφορετικές εκφράσεις και τόσες άλλες ακόμη είναι πολιτιστικά αγαθά που μπορεί να μην έχουν υλική υπόσταση αλλά αποτελούν στοιχεία της άυλης κληρονομιάς κάθε τόπου. Με ζωντανό και δυναμικό χαρακτήρα αυτή η κληρονομιά μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, αναπροσαρμόζεται συνεχώς από τις κοινότητες και τις ομάδες σε συνάρτηση με τις ανάγκες τους, το περιβάλλον τους και την αλληλεπίδρασή τους με τη φύση και την ιστορία τους. Επιπλέον, τους παρέχει μια αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας, συμβάλλοντας έτσι στην

προώθηση του σεβασμού της πολιτιστικής πολυμορφίας και της ανθρώπινης δημιουργικότητας (αρ.2, παρ. 1 Σύμβασης της UNESCO για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς).

Τι αποτελεί άυλη πολιτιστική κληρονομιά;

Η έννοια της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς περιλαμβάνει εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού.

Πιο αναλυτικά, μπορεί να περιγραφεί μέσα από τις παρακάτω κατηγορίες:

- α) Προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις (π.χ. παραμύθια, μύθοι και διηγήσεις, αφηγηματικά τραγούδια).
- β) οι τέχνες του θεάματος (π.χ. χορός, μουσική, λαϊκό θέατρο)
- γ) οι κοινωνικές πρακτικές, οι τελετουργίες και οι εορταστικές εκδηλώσεις (π.χ. λαϊκά δρώμενα, έθιμα στον κύκλο του χρόνου, σημαντικοί σταθμοί στη ζωή του ανθρώπου)
- δ) οι γνώσεις και πρακτικές που αφορούν τη φύση και το σύμπαν (παραδοσιακές καλλιέργειες, εθνοβοτανική γνώση, λαϊκές αντιλήψεις για τη μετεωρολογία κ.ά.)
- ε) τεχνογνωσία που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία (υφαντική, αγγειοπλαστική, ξυλωναυπηγική κ.ά.).

Ό,τι προέρχεται από το παρελθόν μπορεί να αποτελεί άυλη πολιτιστική κληρονομιά;

Όχι, κάτι τέτοιο δεν μπορεί να ισχύει. Δεν μπορούν να αναγνωρισθούν ως Άυλη Πολιτισμική Κληρονομιά της Ανθρωπότητας εθιμικές πρακτικές που αναζωπυρώνουν μνήμες βίαιων συγκρούσεων μεταξύ μελών της κοινότητας ή διαφορετικών κοινοτήτων, που αποκλείουν με βίαιο και υποτιμητικό τρόπο μέλη της κοινότητας εξαιτίας φυλετικών, κοινωνικών ή άλλων κριτηρίων, όπως επίσης στοιχεία που θέτουν σε κίνδυνο τη ζωή μελών μιας κοινότητας. Με το ίδιο σκεπτικό, δεν συνιστούν άυλη πολιτιστική κληρονομιά εθιμικές πρακτικές που περιλαμβάνουν κακομεταχείριση ή/και βασανισμό ζώων (<http://ayla.culture.gr>).

Ας έχουμε ακόμη κατά νου ότι η άυλη πολιτιστική κληρονομιά δεν είναι «νεκρές» παραδόσεις του παρελθόντος αλλά αποτελείται από πρακτικές που είναι ζωντανές μέχρι σήμερα. Διακρίνεται κυρίως για τη θέση που κατέχει στις κοινότητες στις οποίες εντοπίζεται και βεβαίως εξαρτάται από τα άτομα που κατέχουν τη γνώση για τις παραδόσεις και μπορούν να τις μεταβιβάζουν στα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας, από γενιά σε γενιά, ή σε άλλες κοινότητες.

Τέλος, η άυλη πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να είναι κληρονομιά μόνο όταν αναγνωρίζεται ως τέτοια από τις κοινότητες, τις ομάδες ή τα άτομα που τη δημιουργούν, τη διατηρούν και τη μεταβιβάζουν. Χωρίς την αναγνώρισή τους κανείς άλλος δεν μπορεί να αποφασίσει κατά πόσον μια πρακτική αποτελεί κομμάτι της δικής τους κληρονομιάς.

Πώς αντιλαμβάνονται την παράδοση οι σημερινές κοινωνίες;

Θα έλεγε κανείς ότι αυτό που ονομάζει ο λαός (ή οι διανοούμενοι) «παράδοση» συμπυκνώνει τις διαφορετικές εκφράσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Πολύ συχνά βέβαια η παράδοση ταυτίζεται με ορισμένες μόνο εκφράσεις της, όπως τα έθιμα, τα λαϊκά δρώμενα, η παραδοσιακή μουσική ή οι χοροί. Ίσως γιατί από μόνα τους τα στοιχεία του τελετουργικού και της θεατρικότητας στην επιτέλεσή τους γοητεύουν περισσότερο και τονώνουν την ανάγκη του ανθρώπου να συνδεθεί με το ιστορικό παρελθόν του (Μερακλής, 1986).

Η ανάγκη αυτή ωστόσο συχνά μπορεί να οδηγεί στην υπερβολή με αποτέλεσμα να παρατηρούνται φαινόμενα μιας τεχνητής αναβίωσης τρόπων ζωής του παρελθόντος, και μάλιστα του αγροτικού, κυρίως σε αστικές κοινωνίες. Απηχτεί μάλλον μια νοσταλγική διάθεση για το παρελθόν, το οποίο ενίοτε εξωραϊίζεται στο όνομα του «παλιού και καλού» (Μερακλής, 1986).

Αυτό που προκύπτει πάντως ως ερώτημα σε κάθε προσπάθεια αναβίωσης τοπικών παραδόσεων από μία κοινότητα είναι εάν πρόκειται για μια αυστηρή προσκόλληση σε ένα «νεκρό παρελθόν» με τα ήθη, τις συνήθειες και τις αντιλήψεις που το χαρακτήριζαν, χωρίς κανένα σημείο αναφοράς με το παρόν, κι ακόμα αν διαφυλάσσονται τα ζωντανά στοιχεία της παράδοσης με τρόπο δημιουργικό για το παρόν και το μέλλον ενός λαού.

Η διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς προϋποθέτει την κριτική στάση κάθε γενιάς σε ό,τι κληρονομεί από τις παλαιότερες. Αυτό σημαίνει ότι επιλέγει ποια στοιχεία της κληρονομιάς αυτής θα κρατήσει, θα τα προσαρμόσει στις κοινωνικές συνθήκες που ισχύουν κάθε φορά και θα τα αναδείξει. Άλλα όμως θα τα παραμερίσει, με αποτέλεσμα να ατονήσουν και να εξαλειφθούν. Αυτό άλλωστε αποδεικνύει και τη δυναμική, τη ζωντανή διάσταση της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς.

Σε κάθε περίπτωση η αναγκαιότητα ή μη διαφύλαξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς συνδέεται άμεσα με την αυτογνωσία ατομική και συλλογική μιας κοινωνίας. Εάν και κατά πόσο δηλαδή τα μέλη της έχουν συνειδητοποιήσει και αναγνωρίσει ότι οι διαφορετικές εκφράσεις της άυλης κληρονομιάς αποτελούν μέρος του πολιτισμού της καθημερινότητάς τους, στοιχεία ζωντανά της συλλογικής ταυτότητας και μνήμης, αλλά και συνέχειας και συνοχής του ίδιου του κοινωνικού συνόλου.

Τι εννοούμε με τους όρους ήθη και έθιμα;

Η έκφραση «ήθη και έθιμα» έχει καταλήξει να χρησιμοποιείται ως συνώνυμο της παράδοσης ενός τόπου. Σχεδόν στερεότυπη φράση σήμερα, τονίζεται ιδιαιτέρως σε περιπτώσεις κατά τις οποίες μια κοινότητα αναζητά τρόπους για την τόνωση της ταυτότητας της μέσω της σύνδεσης με το παρελθόν και τις αξίες του. Κατά πόσον όμως είναι σαφής η σημασία των όρων αυτών;

Οι ορισμοί που δίνει ο Μ. Γ. Μερακλής είναι πολύ ξεκάθαροι: «Τα ήθη αποτελούν, από μian άποψη, ένα άμορφο, υλικό συμπεριφοράς των μελών των κοινωνικών ομάδων. Είναι τα αισθήματα, οι αντιλήψεις, οι νοοτροπίες, οι κλίσεις κλπ. που επικρατούν σε μια δεδομένη εποχή. Τα έθιμα είναι τα ήθη, όταν παίρνουν μian ορισμένη, σταθερά επαναλαμβανόμενη τελεστική μορφή. Η επανάληψη αυτή σχηματίζει

και την παράδοσή τους». Και συνεχίζει: «Ήθη και έθιμα πάντα έχει ένας λαός. Αλλά δεν δημιουργούνται τώρα έθιμα: τα ήθη δεν μορφοποιούνται σε έθιμα». (Μερακλής, 1986).

Δημιουργούνται σήμερα νέα έθιμα;

Προφανώς ο χαρακτήρας των σημερινών κοινωνιών διαφέρει τελείως από τις παραδοσιακές αγροτικές κοινωνίες, όπου ο τρόπος ζωής ευνοούσε τη δημιουργία εθίμων. Για να απαντήσει λοιπόν κανείς στην παραπάνω ερώτηση, χρειάζεται πρώτα απ' όλα να έχει διερευνήσει τα αίτια που παρακινούσαν τα μέλη των αγροτικών κοινοτήτων να δημιουργούν και επομένως να επιτελούν έθιμα. Τι έχει αλλάξει από τότε ως σήμερα;

Η ριζική τομή είναι στη σχέση του ανθρώπου με τη φύση και το χρόνο. Στις κοινωνίες αγροτικού χαρακτήρα ο άνθρωπος ήταν απολύτως εξαρτημένος από τη φύση. Από εκεί εξασφάλιζε την επιβίωσή του και οι τυχόν αλλαγές που συνέβαιναν στο φυσικό περιβάλλον είχαν άμεσες επιπτώσεις στην καθημερινότητά του (π.χ. φυσικά φαινόμενα, καταστροφές κ.ο.κ.). Η αγωνία για το μέλλον, την καρποφορία των σπαρτών, την ευγονία των κοπαδιών, αλλά και το φόβο για το άγνωστο δημιουργούσε την ανάγκη για τον εξευμενισμό της φύσης με μια σειρά από πράξεις ή δρώμενα με συμβολικό και τελετουργικό χαρακτήρα. Τα έθιμα, λοιπόν, πηγάζαν από την ανάγκη του ανθρώπου να εξασφαλίσει την επιβίωσή του. Ήταν μάλιστα ο κύκλος των εποχών που όριζε την κανονικότητα κάθε εθίμου (π.χ. ευετηρικά έθιμα στην αρχή κάθε έτους για την γονιμότητα της γης και των κοπαδιών).

Ποια σχέση μπορεί να συνδέει την άυλη πολιτιστική κληρονομιά και το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ;

Για να ανακαλύψουμε στοιχεία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε τόπου, χρειάζεται «να ερευνήσουμε», να τα αναζητήσουμε δηλαδή στις εκφράσεις κάθε κοινωνίας, αξιοποιώντας συγκεκριμένους τρόπους και «εργαλεία». Εκτός από τη μελέτη των πηγών και της βιβλιογραφίας, πολύτιμη είναι η «ζωντανή επαφή» με τους ανθρώπους που φέρουν και μεταβιβάζουν στοιχεία της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς στις νεότερες γενιές.

Η επιτόπια έρευνα, παρατήρηση, καταγραφή, μελέτη και ερμηνεία της καθημερινότητας και των συμπεριφορών κοινωνικών ομάδων συνοψίζει τα βασικά χαρακτηριστικά της εθνογραφικής μεθόδου. Η καταγραφή αυτή αποτυπώνεται στην εικόνα, στατική (φωτογραφία) ή κινούμενη (εθνογραφικό ντοκιμαντέρ). Έτσι, μέσω της κινούμενης εικόνας μπορούν να καταγραφούν, έθιμα, δρώμενα, παραδοσιακές πρακτικές, τραγούδια, χοροί, κ.ο.κ., ζωντανοί μάρτυρες των άυλων πολιτισμικών εκφράσεων μιας κοινωνίας.

Τι γνωρίζουμε για την ιστορία του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ;

Είναι εντυπωσιακό αν σκεφτεί κανείς ότι η ιστορία του ντοκιμαντέρ συμπορεύεται με την ιστορία του κινηματογράφου. Όταν την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα ο κινηματογράφος κάνει την πρώτη του

εμφάνιση, αφήνοντας τον κόσμο άφωνο με τη δυναμική του, οι πρώτες εικόνες που παρουσιάστηκαν στην πρώτη δημόσια προβολή ταινιών στο Παρίσι το 1895, στο υπόγειο ενός καφέ από τους αδελφούς Λιμιέρ, παρουσίαζαν στιγμές από την καθημερινότητα.

Στο κλείσιμο λοιπόν του αιώνα, ξεκινούν οι πρώτες προσπάθειες από εθνολόγους της εποχής, οι οποίοι στις επιτόπιες έρευνές τους φωτογραφίζουν και κινηματογραφούν συμπεριφορές και εκδηλώσεις «άλλων» πολιτισμών. Αργότερα, στα χρόνια που ακολουθούν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η πρόοδος της τεχνολογίας έχει ως αποτέλεσμα τη χρήση πιο εξελιγμένου εξοπλισμού (διάφοροι τύποι κινηματογραφικής κάμερας) από τους εθνολόγους. Έτσι, σταδιακά η αποτύπωση στην κινηματογραφική κάμερα των διαφορετικών εκφράσεων της ζωής άλλων κοινωνιών αξιοποιείται προς όφελος της επιστημονικής έρευνας. Ωστόσο, είναι μετά τη δεκαετία του 1970, που το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ αναπτύσσεται μεθοδικά και εξελίσσεται.

Υπάρχουν συγκεκριμένα κριτήρια για το χαρακτηρισμό μια ταινίας ως εθνογραφικής;

Αν δεν ισχύουν συγκεκριμένα επιστημονικά κριτήρια, δεν μπορούμε να αποδώσουμε τον χαρακτηρισμό αυτό σε μια ταινία. Ένα εθνογραφικό φιλμ λοιπόν θα πρέπει:

- να αφορά σε συγκεκριμένο τόπο και συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα
- να αναφέρεται σε ένα ορισμένο χρονικό διάστημα
- κάθε σκηνή του να είναι χρονικά προσδιορισμένη
- να μη χρησιμοποιούνται τεχνητά μέσα κατά την κινηματογράφηση και το μοντάζ
- να μη προστίθενται τεχνητοί ήχοι εκτός από τους «φυσικούς» που περιλαμβάνει κάθε λήψη.

Σε επόμενο στάδιο βέβαια η ταινία κρίνεται από το κοινό στο οποίο απευθύνεται, ανάλογα με την επιστημονική της εγκυρότητα καθώς και τον τρόπο προσέγγισης και παρουσίασης του θέματος (Καραμανές, 2011).

Πώς μιλά κανείς στα παιδιά για τη σημασία του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ;

Η δύναμη της εικόνας είναι ίσως το πιο αποτελεσματικό μέσο. Η γνωριμία των παιδιών με ένα διαφορετικό είδος κινηματογράφου, όπως και η αξία της βιωματικής εμπειρίας, είναι ένα μεγάλο κέρδος. Από εκεί και πέρα κάθε επιπλέον πληροφορία που μπορούμε να δώσουμε και να συζητήσουμε μαζί τους, αναδεικνύει τη σημασία και τη σύνδεση του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ με τη γνώση.

Αν το αντικείμενο έρευνας της κοινωνικής ανθρωπολογίας είναι η μελέτη των ανθρώπινων κοινωνιών και των συμπεριφορών τους, των γλωσσών, των θρησκειών, των εθίμων και η καταγραφή των πολιτισμικών και κοινωνικών δομών, τότε ο εθνογραφικός κινηματογράφος δεν μπορεί παρά να συμπορεύεται μαζί της. Είναι σημαντικό λοιπόν να βοηθήσουμε τα παιδιά να κατανοήσουν ότι επειδή ακριβώς η άυλη πολιτιστική κληρονομιά συνδέεται με όλες αυτές τις εκφράσεις της ταυτότητας κάθε λαού, ο εθνογραφικός κινηματογράφος φωτίζει αυτές τις πτυχές με το πιο ζωντανό τρόπο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Λίγα λόγια για το Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας.

Τι είναι το Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας και σε τι αποσκοπεί;

Στο πλαίσιο εφαρμογής της Σύμβασης της UNESCO, έχει δημιουργηθεί το Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας, το οποίο είναι διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://ayla.culture.gr>. Πρόκειται για την αποτύπωση στοιχείων της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της χώρας μας με τη μορφή ευρετηρίου. Μέσω του Εθνικού Ευρετηρίου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας επιδιώκεται να δοθεί ο λόγος στους ίδιους τους φορείς της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (κοινότητες, ομάδες, ακόμα και μεμονωμένα άτομα), προκειμένου να μοιραστούν τη δική τους πολιτισμική εμπειρία με το εγχώριο και διεθνές κοινό, να μιλήσουν για τη συλλογική τους ταυτότητα, να διατυπώσουν προτάσεις για τη μελέτη και κυρίως για τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Το Εθνικό Ευρετήριο, το οποίο συνεχώς εμπλουτίζεται με νέες εγγραφές, μέχρι στιγμής περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία:

- 1. Μεσογειακή Διατροφή (2013)**
- 2. Ξυλοναυπηγική (2013)**
- 3. Η καλλιέργεια της Μαστίχας (2013)**
- 4. Η τηνιακή μαρμαροτεχνία (2013)**
- 5. Μωμοέρια, ένα έθιμο του Δωδεκαημέρου (2015)**
- 6. Τα Ιερά Δάση των Χωριών του Ζαγορίου και της Κόνιτσας (2015)**
- 7. Η τέχνη της ξερολιθιάς (2015)**
- 8. Ψαλτική Τέχνη (2015)**
- 9. Τσακώνικος χορός (2015)**
- 10. Ρεμπέτικο (2016)**
- 11. Θέατρο Σκιών (2016)**
- 12. Ηπειρώτικο Πολυφωνικό Τραγούδι (2016)**
- 13. Το παραδοσιακό πανηγύρι του Συρράκου (2016)**
- 14. Μετακινούμενη κτηνοτροφία (2017)**
- 15. Σαπωνοποιία Πατούνη στην Κέρκυρα (2017)**
- 16. Η παραδοσιακή τέχνη της πέτρας στα Λαγκάδια Αρκαδίας (2017)**
- 17. Η υφαντική τέχνη και η διαφύλαξή της στα Αστερούσια της Κρήτης (2018)**
- 18. Το πανηγύρι του Άη Συμίου στο Μεσολόγγι (2018)**
- 19. Συνεργατισμός και Αλληλεγγύη: Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς Πηλίου (2018)**
- 20. Η αμπελοοινική κληρονομιά της Σαντορίνης (Θήρας-Θηρασίας) (2018)**
- 21. Τα άγρια βρώσιμα χόρτα της Κρήτης-Εθνοβοτανικές Πρακτικές (2018)**

22. Η καλλιέργεια της μαύρης (κορινθιακής) σταφίδας (2018)

Από αυτά, στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO μεχρι στιγμής έχουν εγγραφεί η **Μεσογειακή διατροφή** (από κοινού με τις Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρο, Μαρόκο, Πορτογαλία), η **Τεχνογνωσία της μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο**, η **Τηνιακή Μαρμαροτεχνία**, το έθιμο των **Μωμόερων** σε οκτώ χωριά του νομού Κοζάνη, το **Ρεμπέτικο** ενώ υποψήφια προς εγγραφή είναι η **Τέχνη της Ξερολιθιάς** (κοινή υποψηφιότητα με Γαλλία, Ελβετία, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρος, Σλοβενία, κρίση το 2018), η **Ψαλτική Τέχνη** (από κοινού με την Κύπρο, κρίση το 2019) και η **Μετακινούμενη Κτηνοτροφία** (κοινή υποψηφιότητα με Ιταλία και Αυστρία, κρίση το 2019).

Ποιες είναι οι προϋποθέσεις για την εγγραφή ενός στοιχείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας;

Απαραίτητες προϋποθέσεις είναι το στοιχείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς να είναι λειτουργικά ενταγμένο στη ζωντανή πολιτισμική εμπειρία μιας κοινότητας φορέων, όπως αυτή μεταδίδεται από γενιά σε γενιά, και να αναγνωρίζεται από την ίδια την κοινότητα των φορέων ως σημαντικό στοιχείο της συλλογικής της ταυτότητας. Επίσης, προϋπόθεση είναι η εκ των προτέρων ενήμερη συγκατάθεση και η εθελοντική συμμετοχή της κοινότητας στη διαδικασία εγγραφής. Αφού πληρούνται οι προϋποθέσεις αυτές, επόμενο βήμα είναι η σύνταξη του Δελτίου Στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Τι είναι το Δελτίο Στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς;

Είναι η «ταυτότητα» του στοιχείου στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας, ένας περιεκτικός δηλαδή τρόπος προκειμένου μια κοινότητα φορέων άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς να παρουσιάσει ένα στοιχείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στο ευρύ κοινό. Είναι χωρισμένο σε πεδία, κάθε ένα από τα οποία δίνει την ευκαιρία στον/στους συντάκτη/-ες να μιλήσουν για συγκεκριμένες ιδιαίτερες όψεις του στοιχείου που περιγράφουν, π.χ. την ιστορία του. Οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο Δελτίο αποτελούν ένα είδος πρώτης γνωριμίας με το στοιχείο και μάλιστα όπως αυτό βιώνεται από την κοινότητα των φορέων του.

Τι είναι η Κοινότητα των Φορέων ενός στοιχείου της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς;

Η άυλη πολιτισμική κληρονομιά, όπως έχει οριστεί από τη Σύμβαση της UNESCO για τη Διαφύλαξη της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς, συνδέεται στενά με την έννοια της κοινότητας, της ομάδας (ή και των ατόμων, κατά περίπτωση) που ασκούν, επιτελούν, αναδημιουργούν, μεταβιβάζουν από γενιά σε γενιά

αυτή τη ζωντανή και δυναμική κληρονομιά. Οι κοινότητες ασκούν και μεταβιβάζουν την άυλη πολιτισμική κληρονομιά και η άυλη πολιτισμική κληρονομιά υπάρχει μόνο μέσω των κοινοτήτων.

Η διαδικασία καταγραφής στοιχείων άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς, η συμπερίληψή τους στο Εθνικό Ευρετήριο, η ενδυνάμωση της μεταβίβασης από γενιά σε γενιά, η συνεχής άσκηση και επιτέλεση, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μέτρων διαφύλαξης και ανάδειξης, πρέπει να ξεκινούν από την ίδια την κοινότητα, από τους φυσικούς φορείς της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς, σε συνεργασία με την πολιτεία και τη τοπική κοινωνία.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Καραμανές, Ε., *Εθνογραφικός Κινηματογράφος*, Ομιλία στο πλαίσιο της προβολής ταινιών «Βραβευμένες, επιλεγμένες και πρωταγωνίστριες», 8η Διεθνής Συνάντηση Αρχαιολογικής Ταινίας του Μεσογειακού Χώρου (ενότητα Παραδοσιακοί Πολιτισμοί), Ταινιοθήκη της Ελλάδος, 7-8 Μαρτίου 2011, διαθέσιμο στο <http://www.archaiologia.gr/blog/2011/06/03/εθνογραφικός-κινηματογράφος/> διαδικτυακή πύλη περιοδικού *Αρχαιολογία*, προσπελάστηκε 14/2/2017).

Κορκοβέλου, Ι.Α., *Η διαμεσολάβηση της κινηματογραφικής ταινίας με λαογραφικό, ιστορικό και εθνολογικό περιεχόμενο, ως γνωστική και αισθητική εμπειρία στην εκπαίδευση*, διαθέσιμο στο http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/drasi9/ypodراسi9.2b_2013/2 (διαδικτυακή πύλη «Εκπαίδευση αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών», προσπελάστηκε 24/4/2017).

Κύρδη, Κ., *Λαϊκός πολιτισμός και σχολείο. Μια δυναμική σχέση*, διαθέσιμο στο http://www.pottery-museum.gr/multimedia/PDF/ekp_civil/kurdh.pdf (ιστοσελίδα Κέντρου Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής, προσπελάστηκε στις 20/4/2017).

Μερακλής, Μ.Γ. (1986), *Ελληνική Λαογραφία: Ήθη και Έθιμα*, Αθήνα: Οδυσσέας.

Πολυμέρου-Καμηλάκη, Αικ. (2008), Καραμανές Ε. (2008), *Λαογραφία: Παραδοσιακός πολιτισμός*, [επιστ. Υπεύθυνη σειράς Τσαούση Α.], Αθήνα: Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Ι.Δ.Ε.Κ.Ε.), διαθέσιμο στο <http://repository.edulll/handle/10795/1015> (Ψηφιακή Βιβλιοθήκη του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, προσπελάστηκε 24/4/2017).

Sauer, C.O. (1925), "The morphology of landscape", στο *Geography* 2,2, University of California Publications, σ. 19-54,

Σταθόπουλος, Γ., *Λαϊκός πολιτισμός και διαπολιτισμικό σχολείο*, διαθέσιμο στο http://www.diapolis.auth.gr/diapolis_files/drasi9/ypodراسi9.2b_2013/2 (διαδικτυακή πύλη «Εκπαίδευση αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών», προσπελάστηκε 21/4/2017).

Διαδίκτυο

<http://ayla.culture.gr> (ιστοσελίδα για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, Διεύθυνση Νεώτερου Πολιτιστικού Αποθέματος και Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ΥΠ.ΠΟ.Α.).

<http://www.unesco-hellas.gr/> (ιστοσελίδα της Ελληνικής Εθνικής Επιτροπής για την UNESCO).

ΣΧΕΔΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΪΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Ανακαλύπτοντας την άυλη πολιτιστική κληρονομιά... με αφορμή ένα έθιμο

(Το παράδειγμα του εθίμου των Μωμόγερων στην περιοχή της Κοζάνης)

Σχέδιο Μαθήματος 1: Εισαγωγή στην έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς

Αξονες συζήτησης

- Η σημασία της
- Πώς την αντιλαμβανόμαστε;
- Σχέση ανθρώπου και περιβάλλοντος: η έννοια του πολιτιστικού τοπίου
- Οι έννοιες της προστασίας και διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς

Στόχοι:

- Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι η πολιτιστική κληρονομιά δεν είναι μια έννοια αφηρημένη αλλά αποτελείται από ποικίλες όψεις του πολιτισμού κάθε λαού.
- Να εξοικειωθούν με τα διαφορετικά είδη της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από χαρακτηριστικά παραδείγματα.
- Να προβληματιστούν για τις συνθήκες που ευνοούν τη συγκρότηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και το ρόλο των επιλογών των κοινωνιών μέσα από την εμπειρία του παρελθόντος.
- Να κατανοήσουν τους όρους της προστασίας και διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Να συνειδητοποιήσουν την ανάγκη της συλλογικής προσπάθειας στη διαφύλαξη των πολιτισμικών αγαθών.

Προτεινόμενο εποπτικό υλικό

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Αρχαιολογικοί χώροι, Μνημεία

1. Αρχαιολογικός χώρος
Ακρόπολης Αθηνών

2. Μινωικό Ανάκτορο Κνωσού

3. Βυζαντινή Μονή Καισαριανής

4. Θηνιακός περιστερώνας

5. Εργοστάσιο Φωταερίου Γκάζι

Τέχνηρα

6. Καρυάτιδες
Μουσείο Ακρόπολης

7. Μελανόμορφο αγγείο 570-565 π.Χ.
Φλωρεντία, Museo Archeologico Etrusco

8. Βυζαντινό νόμισμα
με προτομή του Ιουστινιανού Α,
545-565 μ.Χ.
Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

9. Βυζαντινό χειρόγραφο (Ευαγγελιστάριο)
με προτομή του Ευαγγελιστή Λουκά
11ος αιώνας, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο

10. Υποθαλάσσια αρχαιολογικά ευρήματα στη Δήλο

11. Διάφοροι τύποι λαούτου
Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων-
Συλλογή Φοίβου Ανωγειανάκη

12. Ντουλαμάς, πανωφόρι κόκκινο με κεντήματα
Πελοπόννησος, τέλη 19^{ου} αιώνα
Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα

13. Ασημένια πόρπη γυναικείας φορεσιάς
Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

14. Παιδική συναυλία, Γεώργιος Ιακωβίδης
1900, Εθνική Πινακοθήκη

Φυσική κληρονομιά

15. Μετέωρα

16. Δέλτα Έβρου

Αξιοποιώντας το φωτογραφικό υλικό

Α. Εισαγωγή στον όρο « πολιτιστική κληρονομιά»:

Η συζήτηση με τους μαθητές γίνεται με αφορμή τις προτεινόμενες φωτογραφίες, οι οποίες αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα διαφορετικών ειδών πολιτιστικής κληρονομιάς (υλικής και φυσικής). Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί ξεχωριστή ενότητα (2). Ως προς την πρώτη κατηγορία προτείνονται δείγματα από **κινητά** (σκεύη, νομίσματα, αγάλματα, χειρόγραφα, ζωγραφικοί πίνακες κ.λπ.), **ακίνητα** (μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι, οικισμοί κ.λπ.), και **υποθαλάσσια** (ναυάγια, αρχαιολογικά ευρήματα κ.λπ.) αγαθά αλλά και δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα φυσικής κληρονομιάς.

Μέσα από τη διαδικασία ταύτισης κάθε φωτογραφίας, δίνονται στους μαθητές τα ερεθίσματα για να συζητήσουν ζητήματα, όπως:

- Τι εννοούμε όταν αναφερόμαστε στην πολιτιστική κληρονομιά;
- Πώς αντιλαμβανόμαστε την πολιτιστική κληρονομιά;
- Ποιες αντιπροσωπευτικές κατηγορίες της πολιτιστικής κληρονομιάς εικονίζονται στις φωτογραφίες;
- Τι εννοούμε με τον όρο «φυσική κληρονομιά»;
- Υπάρχει κάποια ιδιαίτερη σχέση που συνδέει τον άνθρωπο με το περιβάλλον στο οποίο ζει και δημιουργεί;

Β. Προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ολοκλήρωση της συζήτησης είναι ο προβληματισμός των παιδιών για τους όρους προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, προκειμένου να αντιληφθούν τη σημασία τους και να κατανοήσουν την αξία διαφύλαξης των πολιτιστικών αγαθών.

Αξονες συζήτησης

- Προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Η αξία της διαφύλαξης των πολιτιστικών αγαθών ως στοιχείων της ιστορικής και πολιτιστικής ταυτότητας κάθε λαού.

Ζητήματα προς συζήτηση:

- Πώς κατέληξαν να σώζονται μέχρι τις μέρες μας παραδείγματα, όπως αυτά που αποτυπώνονται στις φωτογραφίες;
- Τι εννοούμε με τους όρους «προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς»;
- Η προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι μια υπόθεση που αφορά όλους μας; Αν ναι, για ποιους λόγους;
- Υπάρχει κάποιος επίσημος φορέας σε διεθνές επίπεδο που είναι υπεύθυνος για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς;

Σχέδιο μαθήματος 2

Η Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά – Το παράδειγμα του έθιμου των Μωμόγερων

A. Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά: έννοια και σημασία της

Άξονες συζήτησης

- Οι διαφορετικές εκφάνσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς
- Η έννοια της παράδοσης: συζήτηση για τη σημασία της, τη σχέση με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, τη θέση της σήμερα και την αναγκαιότητα ή μη διαφύλαξής της.
- Η αξία διαφύλαξης και ανάδειξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ως στοιχείου συλλογικής ταυτότητας και μνήμης κάθε λαού.
- Συζήτηση για τα έθιμα, τη σημασία τους, το ρόλο που εξυπηρετούσαν στις αγροτικές κοινότητες του παρελθόντος, τη σχέση ανθρώπου – φύσης – χρόνου, τη θέση τους στις σημερινές κοινωνίες.
- Εισαγωγή στο έθιμο των Μωμόγερων

Στόχοι:

1. Η εξοικείωση των μαθητών με διαφορετικές εκφάνσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ως στοιχεία που καθορίζουν τη συλλογική μνήμη και ταυτότητα καθώς και την ατομική και συλλογική μας αυτογνωσία.
2. Η συσχέτισή τους με τυχόν βιώματα ή αναμνήσεις που ανακαλούν τα παιδιά στη μνήμη τους και σχετίζονται με αυτή την κληρονομιά.
3. Η συνειδητοποίηση ότι στην καθημερινότητά μας βιώνουμε όλοι πολλές διαφορετικές εκφράσεις αυτής της κληρονομιάς, π.χ. έθιμα, χορούς, μουσική, δρώμενα, χειροτεχνίες και αγροτικές δραστηριότητες, παρασκευή και κατανάλωση παραδοσιακών τροφίμων, καθώς και πολλά άλλα στοιχεία, στα οποία συμμετέχουμε με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο ζούμε.
4. Ο προβληματισμός σχετικά με τη συχνά παρεξηγημένη έννοια της παράδοσης ως ζωντανού στοιχείου του πολιτισμού της καθημερινότητάς μας, που συνεχώς εξελίσσεται και προσαρμόζεται στις ανάγκες της κοινωνίας.
5. Η κριτική ματιά απέναντι στα στοιχεία της παράδοσης και η αποφυγή ωραιοποίησης του παρελθόντος.

Προτεινόμενο εποπτικό υλικό
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

17.Κάλαντα

18.Το έθιμο του στολισμού του καραβιού
για τη γιορτή των Χριστουγέννων

19.Παραδοσιακοί χοροί από την Κρήτη

20. Παραδοσιακοί χοροί από την Ήπειρο

21. Θέατρο Σκιών-Καραγκιόζης

22.Μεσογειακή διατροφή

23. Παραδοσιακή λουκουμοποιία

Αξιοποιώντας το φωτογραφικό υλικό

Μέσα από τη διαδικασία ταύτισης κάθε φωτογραφίας, δίνονται στους μαθητές τα ερεθίσματα για να συζητήσουν ζητήματα, όπως:

-Αποτελούν εκφάνσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς όσα στοιχεία αποτυπώνονται στις φωτογραφίες;

Αν ναι, γιατί;

-Πώς καταλαβαίνει ο καθένας αυτά τα στοιχεία στην καθημερινότητά του;

-Πώς έφτασαν σ' εμάς σήμερα;

-Τι εννοούμε με τον όρο «παράδοση»;

-Τι παραδείγματα γνωρίζετε;

-Τι εννοούμε με τους όρους «ήθη και έθιμα»;

-Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι αποφασίζουμε να συνεχίζουμε, να «διαφυλάττουμε» στοιχεία της παράδοσής μας;

- Έχουν κάποια ιδιαίτερη αξία για εμάς σήμερα;

-Τι συμβαίνει αν υπάρχουν στοιχεία που δεν μας αρέσουν, δεν συμφωνούμε με το περιεχόμενό τους ή δεν θεωρούμε ότι έχει νόημα να τα διαφυλάξουμε και να τα συνεχίσουμε; Μπορείτε να σκεφτείτε κάποια παραδείγματα;

Σημείωση: Σε περίπτωση που υπάρχουν μαθητές από άλλες χώρες, προσφέρεται η ευκαιρία για μια διαπολιτισμική προσέγγιση του θέματος. Οι μαθητές μοιράζονται τις εμπειρίες τους και δίνουν πληροφορίες για την ταυτότητα του τόπου τους μέσα από τις διαφορετικές εκφράσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του.

Β. Τα έθιμα ως εκφράσεις άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς

Αξονες συζήτησης

-Τα έθιμα: ορισμός και ερμηνεία τους

-Η ανάγκη δημιουργίας τους στις αγροτικές κοινότητες του παρελθόντος

-Η θέση τους στις σημερινές κοινωνίες

Προτεινόμενο εποπτικό υλικό

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

24. Το πασχαλινό έθιμο του τσουγκρίσματος των κόκκινων αβγών

25. Το έθιμο του Μαγιάτικου στεφανιού

26, 27. Το έθιμο των Μωμόγερων στην Κοζάνη

Οι φωτογραφίες μπορούν να λειτουργήσουν ως συνεκτικός κρίκος με την ταινία που θα παρακολουθήσουν τα παιδιά. Μέσα από τη διαδικασία ταύτισης κάθε μιας από αυτές, οι μαθητές μπορούν να προβληματιστούν στοχεζόμενοι ερωτήματα, όπως:

-Τι σας έρχεται στο μυαλό, όταν ακούτε τη λέξη «έθιμο»; (Συζήτηση για τη σημασία του όρου: σχέση ανθρώπου με φύση, αγροτικές κοινωνίες, κύκλος του χρόνου, η σημασία της επανάληψης και της τελετουργίας).

-Πιστεύετε ότι σήμερα είναι ίδιος ο τρόπος ζωής των ανθρώπων της υπαίθρου σε σύγκριση με το παρελθόν; (Συζήτηση για τον αστικό χαρακτήρα των σημερινών αγροτικών κοινωνιών).

- Σήμερα στα χωριά και στις πόλεις ακολουθούμε έθιμα που τα γνωρίζουμε από τις παλιότερες γενιές; Αν ναι, γιατί;
- Εσείς ποια έθιμα γνωρίζετε και σε ποιο τόπο τα έχετε συναντήσει;
- Συμμετέχετε εσείς, η οικογένειά σας, ή οι φίλοι σας σε κάποιο έθιμο; Αν ναι, ποιο είναι αυτό; Γνωρίζετε κάτι παραπάνω για την ιστορία του; Υπάρχει κάποιο έθιμο που αγαπάτε ιδιαίτερα και γιατί;
- Πιστεύετε ότι επιλέγουμε ποια έθιμα θέλουμε να συνεχίσουμε; Αν ναι, γιατί;
- Ακολουθούμε πιστά όσα έθιμα έφτασαν ως τις μέρες μας; (Συζήτηση για την στάση των σημερινών ανθρώπων απέναντι στα έθιμα του παρελθόντος).
- Δημιουργούμε στις σημερινές κοινωνίες νέα έθιμα; Υπάρχει τέτοια ανάγκη;

Συζήτηση για το έθιμο των Μωμόγερων

Τα παιδιά καλούνται να παρατηρήσουν προσεκτικά κάθε λεπτομέρεια των στιγμιότυπων που απεικονίζονται στις φωτογραφίες με κατευθυνόμενες ερωτήσεις, όπως:

- Τι ιδιαίτερο στοιχείο παρατηρείτε στις φωτογραφίες; (Συζήτηση για τα ρούχα, τα εξαρτήματα, το χορό των τελεστών του εθίμου).
- Τι μπορεί να εικονίζουν οι δύο τελευταίες φωτογραφίες;
- Γνωρίζει κανείς το έθιμο των Μωμόγερων ή άλλα παρόμοια με αυτό;
- Γιατί άραγε οι άνθρωποι ένιωθαν την ανάγκη να τελούν το έθιμο στις αγροτικές κοινότητες του παρελθόντος μια συγκεκριμένη εποχή του χρόνου;
- Τι παραπάνω στοιχεία θα θέλατε να έχετε στη διάθεσή σας, εκτός από τις φωτογραφίες, για να γνωρίσετε καλύτερα το έθιμο αυτό; (Αφορμή για συζήτηση σχετικά με την αξιοποίηση της κινούμενης εικόνας και του ήχου ως πηγών καταγραφής και ερμηνείας της πραγματικότητας).

Σχέδιο μαθήματος 3

Αφιέρωμα στο εθνογραφικό ντοκιμαντέρ

Άξονες συζήτησης

- Ορισμός του ντοκιμαντέρ - διαφοροποίηση από άλλα είδη κινηματογράφου
- Το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ: ορισμός και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά
- Η σχέση του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά ως εργαλείου καταγραφής και ερμηνείας της.

Στόχοι

- Η γνωριμία των παιδιών με το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ ως εργαλείου τεκμηρίωσης και καταγραφής της πραγματικότητας.
- Η ανάδειξη της αξίας του ως εργαλείου αποτύπωσης και ερμηνείας των διαφορετικών εκφάνσεων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Με αφορμή τα ερεθίσματα που έχουν οι μαθητές από διαφορετικά είδη κινηματογράφου (ταινίες μυθοπλασίας, ντοκιμαντέρ για το φυσικό περιβάλλον, κ.λπ.) η συζήτηση για το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ μπορεί να αναπτυχθεί με αφορμή τις παρακάτω ερωτήσεις:

-Από ποιες πηγές νομίζετε ότι μπορεί κανείς να αντλήσει πληροφορίες για όλα όσα συζητήσαμε παραπάνω;

-Αρκεί μόνο η πληροφορία ενός βιβλίου ή μπορούμε να αξιοποιήσουμε και άλλα μέσα, όπως ο ήχος και η εικόνα;

-Θα μπορούσατε να φανταστείτε τον κινηματογράφο ως εργαλείο γνώσης και αποτύπωσης στοιχείων που συζητήσαμε παραπάνω;

-Εάν ναι, με ποιο τρόπο; Μπορούν να αξιοποιηθούν προς αυτό το σκοπό όλα τα είδη του κινηματογράφου (π.χ. ταινίες μυθοπλασίας, επιστημονικής φαντασίας, κινουμένων σχεδίων κ.λπ.);

-Τι σας έρχεται στο μυαλό, όταν ακούτε τη λέξη «ντοκιμαντέρ»; Έχετε παρακολουθήσει ποτέ; Αν ναι, σε τι πιστεύετε ότι διαφέρει από άλλα είδη κινηματογράφου που τυχόν γνωρίζετε;

Σχέδιο μαθήματος 4

Προβολή ταινίας: «Μωμοέρια»

Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, 2015.

(Διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=XsyV6WH98p4>)

Η «ανάγνωση» της ταινίας

Στόχοι:

- Η συνεργασία του εκπαιδευτικού με τους μαθητές, προκειμένου να αποκωδικοποιήσουν την ταινία, παρατηρώντας εικόνες, ήχους και τις περιγραφές των πρωταγωνιστών της.
- Η συνειδητοποίηση ότι η ταινία αποτελεί μια ζωντανή μαρτυρία ενός στοιχείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Η εκπαίδευση του βλέμματος και της κριτικής ικανότητας των μαθητών, έτσι ώστε να αντιλαμβάνονται τα μηνύματα και τα νοήματα που μπορεί να έχει η κινούμενη εικόνα.

Παρακάτω προτείνεται ένας σκελετός ερωτήσεων που μπορούν να κατευθύνουν τον εκπαιδευτικό, ώστε να εστιάσει σε συγκεκριμένα στοιχεία της ταινίας και να τα συζητήσει μαζί με τους μαθητές.

Προτεινόμενες ερωτήσεις

- Ποιο στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς περιγράφεται;
- Πώς ονομάζεται;
- Σε ποιο τόπο τελείται το έθιμο και κατά τη διάρκεια ποιας εποχής του χρόνου;
- Ποιοι μιλούν για αυτό;
- Με τι συναισθήματα το περιγράφουν;
- Πώς παίρνουμε πληροφορίες για το έθιμο μέσα από την ταινία;
- Το έθιμο γεννήθηκε στη Βόρεια Ελλάδα ή έφτασε από άλλο τόπο;
- Ποιοι ήταν αυτοί που το έφεραν στην Ελλάδα;
- Τι σημασία μπορεί να είχε για τους πρόσφυγες να συνεχίσουν την τέλεση του εθίμου μακριά από τον τόπο που γεννήθηκαν;
- Αναγνωρίσατε στοιχεία που δήλωναν την ταυτότητα των προσφύγων του Πόντου;
- Ποια είναι τα χαρακτηριστικά στοιχεία του εθίμου, έτσι όπως τα αναγνωρίσατε στο φιλμ; (Συζήτηση για το ρόλο της παραδοσιακής μουσικής και των οργάνων, των χορευτικών κινήσεων, των διαλόγων, των φορεσιών, των συμβολικών στοιχείων).
- Τι ηλικία έχουν τα άτομα που συμμετέχουν;
- Είναι άντρες και γυναίκες;
- Καταλάβατε εάν υπήρχε συγκεκριμένος λόγος για τον οποίο οι άνθρωποι τελούσαν το έθιμο στις αγροτικές κοινωνίες;

-Σήμερα ισχύουν οι ίδιοι λόγοι; Αν όχι, γιατί οι κάτοικοι των περιοχών αυτών συνεχίζουν αυτό το έθιμο ακόμη;

-Γιατί η τελευταία σκηνή της ταινίας παρουσιάζει ένα παιδί ντυμένο με την παραδοσιακή φορεσιά των Μωμόγερων;

Σύνδεση της ταινίας με το Δελτίο για τα Μωμοέρια, εγγεγραμμένο στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Σε περίπτωση που ο εκπαιδευτικός ενδιαφέρεται να προσεγγίσει την ταινία σε συνδυασμό με το Δελτίο του εγγεγραμμένου στοιχείου στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (<http://ayla.culture.gr>), μπορεί να αξιοποιήσει το υλικό που ακολουθεί. Έτσι, για κάθε διαφορετικό πεδίο του Δελτίου αναγράφεται και η σχετική πληροφορία που αντλεί κανείς από την ταινία. Με τον τρόπο αυτό προτείνεται μια εμπειριστατωμένη προσέγγιση του στοιχείου, περισσότερο προς διευκόλυνση του εκπαιδευτικού.

Δελτίο Στοιχείου: Μωμό'εροι, ένα έθιμο του Δωδεκαημέρου

I. Σύντομη παρουσίαση του στοιχείου

1. Όνομα: Μωμό'εροι, ένα έθιμο του Δωδεκαημέρου

2. Άλλη/-ες ονομασία/ες:

Στην ταινία αναφέρονται από τον αφηγητή-φορέα του στοιχείου οι όροι:

Μωμόγεροι, *“Τα Μωμο'έρια”*, *“Τα Κοτσαμάνια”*,

Στο Δελτίο αναφέρονται επίσης περισσότερες ονομασίες.

3. Ταυτότητα

Στην ταινία η ταυτότητα του εθίμου δίνεται από τον αφηγητή-φορέα του στοιχείου. Παράλληλα με την αφήγηση, η ταυτότητα συμπληρώνεται από μian αρχειακή φωτογραφία Μωμόγερων.

4. Πεδίο ΑΠΚ

Προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις:

Κατά τη διάρκεια της ταινίας ακούγονται στην ποντιακή διάλεκτο χαρακτηριστικές εκφράσεις και ονομασίες που σχετίζονται με την τέλεση του εθίμου:

Εκφράσεις: *Τα Καλαντόφωτα εφτάμεν τα Μωμοέρια, έκλεψαν την νύφεν*

Ρόλοι: *οι νύφες, ο γέρων, η γραία, ο πράγκαλις ή διάβολον, ο τσανταρμάς (δικαστής), ο γιατρόν, ο άρκων, ο αρκουδάς, οι δύο αράπ', ο ταμίας ή πολυχρονιστής, ο καιόμενος γέρος.*

Παραδοσιακά όργανα: *λύρα, αγγείον, νταούλι*

Επιτελεστικές τέχνες: Η σύνδεση του εθίμου με το θέατρο διαφαίνεται σε όλη τη διάρκεια της ταινίας (ρόλοι, θεατρική δομή). Αναπόσπαστα στοιχεία είναι η μουσική και ο χορός.

Κοινωνικές πρακτικές – τελετουργίες - εορταστικές εκδηλώσεις: Ο ευετηρικός χαρακτήρας του εθίμου (ερχομός νέου έτους και ευχές για καλή χρονιά) επεξηγείται από τον αφηγητή-φορέα του στοιχείου. Αναλύονται επίσης και οι ιδιαίτεροι συμβολισμοί του (αποτροπαϊκά στοιχεία του κακού, ευχές για καλοτυχία και ευγονία).

Οι κοινωνικές πρακτικές του εθίμου, όπως αναλύονται και στο Δελτίο, διαφαίνονται ξεκάθαρα και στην ταινία: τα εδέσματα στην αυλή του σπιτονοικοκύρη, οι θεατές και ο τρόπος συμμετοχής τους στο δρώμενο (αρπαγή νύφης, πυρπόληση του τσουβαλιού του γέρου), η μίμηση των ρόλων (θεατρικό μέρος).

Τεχνογνωσία που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία:

Η παραδοσιακή γνώση για την κατασκευή των ενδυμασιών των Μωμόγερων αναλύεται στο Δελτίο.

Άλλο: Η διδασκαλία παραδοσιακών μουσικών οργάνων που συνοδεύουν το δρώμενο αναλύεται στο Δελτίο.

5. Τόπος: Εξαρχής αναφέρονται τα οκτώ χωριά της περιοχής της Κοζάνης, όπου τελείται το έθιμο (Τετράλοφος, Άγιος Δημήτριος, Αλωνάκια, Σκήτη, Πρωτοχώρι) και Δήμος Εορδαίας (Κομνηνά, Ασβεστόπετρα, Καρυοχώρι).

II. Ταυτότητα του φορέα του στοιχείου ΑΠΚ

Στην ταινία παρουσιάζονται οι φορείς του στοιχείου, δηλαδή οι κάτοικοι των οκτώ χωριών του νομού Κοζάνης, κατά τη διάρκεια τέλεσης του εθίμου. Περισσότερη ανάλυση γίνεται στο Δελτίο.

III. Περιγραφή του στοιχείου

1,2: Ο φορέας του στοιχείου-αφηγητής σε όλη τη διάρκεια της ταινίας περιγράφει κάθε στάδιο του εθίμου καθώς και τον ρόλο κάθε μέλους της ομάδας.

3. Τόπος και μέσα επιτέλεσης ή άσκησης του στοιχείου ΑΠΚ

Στην ταινία κυριαρχεί ο τόπος επιτέλεσης του στοιχείου (δρόμοι, πλατείες, σταυροδρόμια, αυλές σπιτιών με τραπέζια γεμάτα παραδοσιακά ποντιακά εδέσματα, τσίπουρο και κρασί). Περισσότερες λεπτομέρειες αναφέρονται στο Δελτίο.

Εξοπλισμός- εξαρτήματα (όπως, π.χ., εργαλεία, σκεύη, στολές κ.ά.) που χρησιμοποιούνται κατά την προετοιμασία και την επιτέλεση του στοιχείου ΑΠΚ:

Στην ταινία παρουσιάζονται με λεπτομέρεια οι ειδικές ενδυμασίες που φορούν οι Μωμόγεροι. Αναλυτικά περιγράφονται στο Δελτίο.

Προϊόντα ή εν γένει υλικά αντικείμενα (χειροτεχνήματα, εργαλεία, λατρευτικά ή μη σκεύη, προϊόντα, φαγητά κλπ) που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της επιτέλεσης ή της άσκησης του στοιχείου ΑΠΚ:

Στην ταινία γίνεται λόγος για τα παραδοσιακά εδέσματα, τα γλυκά, το κρασί και το τσίπουρο που προσφέρονται από τους νοικοκύρηδες, όταν επισκέπτονται το σπίτι τους οι Μωμόγεροι. Το γιορτινό τραπέζι διακρίνεται σε σκηνή της ταινίας.

Διαδικασία μετάδοσης από γενιά σε γενιά του στοιχείου ΑΠΚ

Η διαδικασία και η αναγκαιότητα μετάδοσης του εθίμου από τις παλαιότερες στις νεότερες γενιές είναι το στοιχείο που κυριαρχεί στην ταινία. Ο φορέας του στοιχείου-αφηγητής περιγράφει τον τρόπο μετάδοσης του εθίμου από τους πρόσφυγες του Πόντου. Με πολύ γλαφυρό τρόπο επίσης γίνεται περιγραφή στην ποντιακή διάλεκτο από ηλικιωμένο τελεστή του εθίμου.

Πολύ περιγραφικές είναι οι σκηνές όπου παρουσιάζονται άτομα μεγαλύτερης ηλικίας να τελούν το έθιμο μαζί με τους νέους της κοινότητας. Χαρακτηριστική είναι η σκηνή του ηλικιωμένου κατοίκου που τραγουδά ένα παραδοσιακό ποντιακό τραγούδι με τη συνοδεία νέου μουσικού.

Αναλυτική περιγραφή δίνεται και στο Δελτίο.

Τρόποι και διάρκεια εκμάθησης /μαθητείας /μύησης: Αναφέρεται στο Δελτίο

Φορείς μετάδοσης: Στην ταινία πρωταγωνιστούν τα μέλη των τοπικών κοινωνιών ως φορέων μετάδοσης του στοιχείου.

IV. Ιστορικό και γενεαλογία του στοιχείου ΑΠΚ

Ιστορικές πληροφορίες ή τοπικές διηγήσεις για την εμφάνιση, τη διάρκεια, την παρουσία, και τις προσαρμογές ή και τροποποιήσεις του στοιχείου ΑΠΚ:

Στην ταινία γίνεται μία σύντομη αναφορά στην ιστορία του εθίμου από το 1926 μέχρι σήμερα. Αναλυτική πληροφόρηση δίνεται στο Δελτίο.

V. Σημασία του στοιχείου για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά

Αναλύεται διεξοδικά στο Δελτίο. Στην ταινία συμπυκνώνεται με την διατύπωση του φορέα-αφηγητή ότι έχει σημασία η διαφύλαξη του στοιχείου για τις επόμενες γενιές *για να κρατήσουμε ζωντανή την ιστορική μας μνήμη, τη συλλογική μας συνείδηση και την ποντιακή μας ταυτότητα.*

ΣΧΕΔΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΪΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Ανακαλύπτοντας την άυλη πολιτιστική κληρονομιά... με αφορμή μια παραδοσιακή τέχνη

(Το παράδειγμα της τέχνης της τηνιακής μαρμαροτεχνίας)

Σχέδιο Μαθήματος 1: Εισαγωγή στην έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς

Αξονες συζήτησης

- Η σημασία της
- Πώς την αντιλαμβανόμαστε;
- Σχέση ανθρώπου και περιβάλλοντος: η έννοια του πολιτιστικού τοπίου
- Οι έννοιες της προστασίας και διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς

Στόχοι:

- Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι η πολιτιστική κληρονομιά δεν είναι μια έννοια αφηρημένη αλλά αποτελείται από ποικίλες όψεις του πολιτισμού κάθε λαού.
- Να εξοικειωθούν με τα διαφορετικά είδη της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από χαρακτηριστικά παραδείγματα.
- Να προβληματιστούν για τις συνθήκες που ευνοούν τη συγκρότηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και το ρόλο των επιλογών των κοινωνιών μέσα από την εμπειρία του παρελθόντος.
- Να κατανοήσουν τους όρους της προστασίας και διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Να συνειδητοποιήσουν την ανάγκη της συλλογικής προσπάθειας στη διαφύλαξη των πολιτισμικών αγαθών.

Προτεινόμενο εποπτικό υλικό

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ Αρχαιολογικοί χώροι, Μνημεία

1. Αρχαιολογικός χώρος
Ακρόπολης Αθηνών

2. Μινωικό Ανάκτορο Κνωσού

3. Βυζαντινή Μονή Καισαριανής

4. Τηνιακός περιστερόνας

5. Εργοστάσιο Φωταερίου Γκάζι

Τέχνηρα

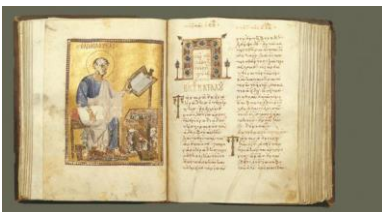
6. Καρυάτιδες
Μουσείο Ακρόπολης

7. Μελανόμορφο αγγείο 570-565 π.Χ.
Φλωρεντία, Museo Archeologico Etrusco

8. Βυζαντινό νόμισμα
με προτομή του Ιουστινιανού Α
545-565 μ.Χ.
Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

9. Βυζαντινό χειρόγραφο (Ευαγγελιστάριο)
με προτομή του Ευαγγελιστή Λουκά
11ος αιώνας, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο

10. Υποθαλάσσια αρχαιολογικά ευρήματα στη Δήλο

11. Διάφοροι τύποι λαούτου
Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων-
Συλλογή Φοίβου Ανωγειανάκη

12. Ντουλαμάς, πανωφόρι κόκκινο με κεντήματα
Πελοπόννησος, τέλη 19^{ου} αιώνα
Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα

13. Ασημένια πόρπη γυναικείας φορεσιάς
Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

14. Παιδική συναυλία, Γεώργιος Ιακωβίδης
1900, Εθνική Πινακοθήκη

Φυσική κληρονομιά

15. Μετέωρα

16. Δέλτα Έβρου

Α. Εισαγωγή στον όρο « πολιτιστική κληρονομιά »:

Η συζήτηση με τους μαθητές γίνεται με αφορμή τις προτεινόμενες φωτογραφίες, οι οποίες αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς (υλικής και φυσικής). Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί ξεχωριστή ενότητα (2). Ως προς τη πρώτη κατηγορία προτείνονται δείγματα από **κινητά** (σκεύη, νομίσματα, αγάλματα, χειρόγραφα, ζωγραφικοί πίνακες κ.λπ.), **ακίνητα** (μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι, οικισμοί κ.λπ.), και **υποθαλάσσια** (ναυάγια, αρχαιολογικά ευρήματα κ.λπ.) αγαθά αλλά και δύο παραδείγματα δείγματα φυσικής κληρονομιάς.

Μέσα από τη διαδικασία ταύτισης κάθε φωτογραφίας, δίνονται στους μαθητές τα ερεθίσματα για να συζητήσουν ζητήματα, όπως:

- Τι εννοούμε όταν αναφερόμαστε στην πολιτιστική κληρονομιά;
- Πώς αντιλαμβανόμαστε την πολιτιστική κληρονομιά;
- Ποιες αντιπροσωπευτικές κατηγορίες της πολιτιστικής κληρονομιάς εικονίζονται στις φωτογραφίες;
- Τι εννοούμε με τον όρο «φυσική κληρονομιά»;
- Υπάρχει κάποια ιδιαίτερη σχέση που συνδέει τον άνθρωπο με το περιβάλλον στο οποίο ζει και δημιουργεί;

B. Προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς

Αξονες συζήτησης

- Προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Η αξία της διαφύλαξης των πολιτιστικών αγαθών ως στοιχείων της ιστορικής και πολιτιστικής ταυτότητας κάθε λαού.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ολοκλήρωση της συζήτησης για την πολιτιστική κληρονομιά είναι ο προβληματισμός των παιδιών για τους όρους «προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς», προκειμένου να αντιληφθούν τη σημασία τους και να κατανοήσουν την αξία διαφύλαξης των πολιτιστικών αγαθών.

Ζητήματα προς συζήτηση:

- Πώς κατέληξαν να σώζονται μέχρι τις μέρες μας παραδείγματα, όπως αυτά που αποτυπώνονται στις φωτογραφίες;
- Τι εννοούμε με τους όρους «προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς»;
- Η προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι μια υπόθεση που αφορά όλους μας; Αν ναι, για ποιους λόγους;
- Υπάρχει κάποιος επίσημος φορέας σε διεθνές επίπεδο που είναι υπεύθυνος για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς;

Σχέδιο μαθήματος 2

Η Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά –Το παράδειγμα της τηνιακής μαρμαροτεχνίας

A. Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά: έννοια και σημασία της

Άξονες συζήτησης

- Διαφορετικές εκφάνσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς
- Η έννοια της παράδοσης: συζήτηση για τη σημασία της, τη σχέση με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, τη θέση της σήμερα και την αναγκαιότητα ή μη διαφύλαξής της
- Η αξία διαφύλαξης και ανάδειξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ως στοιχείο συλλογικής ταυτότητας και μνήμης κάθε λαού.
- Συζήτηση για τις παραδοσιακές τέχνες -εισαγωγή στην Τηνιακή μαρμαροτεχνία

Στόχοι

- Η εξοικείωση των μαθητών με διαφορετικές εκφάνσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ως στοιχείων που καθορίζουν τη συλλογική μνήμη και ταυτότητα καθώς και την ατομική και συλλογική μας αυτογνωσία
- Η συσχέτισή τους με τυχόν βιώματα ή αναμνήσεις που ανακαλούν τα παιδιά στη μνήμη τους και σχετίζονται με αυτή την κληρονομιά.
- Η συνειδητοποίηση ότι στην καθημερινότητά μας βιώνουμε όλοι πολλές διαφορετικές εκφράσεις αυτής της κληρονομιάς, π.χ. έθιμα, χορούς, μουσική, δρώμενα, χειροτεχνίες και αγροτικές δραστηριότητες, παρασκευή και κατανάλωση παραδοσιακών τροφίμων, καθώς και πολλά άλλα στοιχεία, στα οποία συμμετέχουμε με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο ζούμε).
- Ο προβληματισμός σχετικά με τη συχνά παρεξηγημένη έννοια της παράδοσης ως ζωντανού στοιχείου του πολιτισμού της καθημερινότητάς μας, που συνεχώς εξελίσσεται και προσαρμόζεται στις ανάγκες της κοινωνίας.
- Η κριτική ματιά απέναντι στα στοιχεία της παράδοσης και η αποφυγή ωραιοποίησης του παρελθόντος.

Προτεινόμενο εποπτικό υλικό
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

17.Κάλαντα

18.Το έθιμο του στολισμού του καραβιού
για τη γιορτή των Χριστουγέννων

19.Το Πασχαλινό έθιμο των κόκκινων αυγών

20.Παραδοσιακοί χοροί από την Κρήτη

21. Παραδοσιακοί χοροί από την Ήπειρο

22. Θέατρο Σκιών-Καραγκιόζης

23.Μεσογειακή διατροφή

24. Παραδοσιακή μαρμαροτεχνία

Αξιοποιώντας το φωτογραφικό υλικό

Μέσα από τη διαδικασία ταύτισης κάθε φωτογραφίας, δίνονται στους μαθητές τα ερεθίσματα για να συζητήσουν ζητήματα, όπως:

-Αποτελούν εκφάνσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς όσα στοιχεία αποτυπώνονται στις φωτογραφίες;

Αν ναι, γιατί;

-Πώς καταλαβαίνει ο καθένας αυτά τα στοιχεία στην καθημερινότητά του;

-Πώς έφτασαν σ' εμάς σήμερα;

-Τι εννοούμε με τον όρο «παράδοση»;

-Τι παραδείγματα γνωρίζετε;

-Τι εννοούμε με τους όρους «ήθη και έθιμα»;

-Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι αποφασίζουμε να συνεχίζουμε, να «διαφυλάττουμε» στοιχεία της παράδοσής μας;

- Έχουν κάποια ιδιαίτερη αξία για εμάς σήμερα;

-Τι συμβαίνει αν υπάρχουν στοιχεία που δεν μας αρέσουν, δεν συμφωνούμε με το περιεχόμενό τους ή δεν θεωρούμε ότι έχει νόημα να τα διαφυλάξουμε και να τα συνεχίσουμε; Μπορείτε να σκεφτείτε κάποια παραδείγματα;

Σημείωση: Σε περίπτωση που υπάρχουν μαθητές από άλλες χώρες, προσφέρεται η ευκαιρία για μια διαπολιτισμική προσέγγιση του θέματος. Οι μαθητές μοιράζονται τις εμπειρίες τους και δίνουν πληροφορίες για την ταυτότητα του τόπου τους μέσα από τις διαφορετικές εκφράσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Β. Συζήτηση για τις παραδοσιακές τέχνες: Το παράδειγμα της Τηνιακής μαρμαροτεχνίας

Άξονες συζήτησης

- Παραδοσιακές τέχνες: σημασία και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους
- Οι παραδοσιακές τέχνες ως στοιχείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς
- Η αξία διαφύλαξής τους

Προτεινόμενο εποπτικό υλικό ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

25. Αγγειοπλαστική

26. Ξυλογλυπτική

27. Οργανοποιία

28. Υφαντική

29, 30. Μαρμαροτεχνία

Οι φωτογραφίες μπορούν να λειτουργήσουν ως συνεκτικός κρίκος με την ταινία που θα παρακολουθήσουν τα παιδιά. Μέσα από τη διαδικασία ταύτισης κάθε μιας από αυτές, οι μαθητές μπορούν να προβληματιστούν στοχεζόμενοι ερωτήματα, όπως:

- Ποιο είναι το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των λεγόμενων παραδοσιακών τεχνών;
- Ποια είναι εκείνα τα στοιχεία που τους δίνουν τον χαρακτήρα του παραδοσιακού;
- Γνωρίζετε κάποιο είδος παραδοσιακής τέχνης;
- Πιστεύετε ότι είναι απαραίτητη η διαφύλαξή τους ή δεν έχουν θέση στις σημερινές κοινωνίες;
- Μπορούν να αποτελούν στοιχείο της πολιτιστικής ταυτότητας ενός τόπου;
- Μήπως η μηχανή έχει υποκαταστήσει σε όλες τις τέχνες το ανθρώπινο χέρι;
- Έχει διαφορά το προϊόν που θα δημιουργηθεί από μια μηχανή από αυτό που θα δημιουργηθεί από το χέρι του ανθρώπου;

Συζήτηση για την τηνιακή μαρμαροτεχνία

- Έχετε δει ποτέ τεχνίτη του μαρμάρου; Πώς αλλιώς λέγεται;
- Τι αντικείμενα μπορεί να φτιάξει;
- Ξέρετε ποιο νησί είναι γνωστό για τους μαρμαρογλύπτες του;
- Έχει σημασία να διαφυλάξουμε μια παραδοσιακή τέχνη, όπως η μαρμαροτεχνία, και αν ναι, για ποιους λόγους;

Σχέδιο μαθήματος 3

Αφιέρωμα στο εθνογραφικό ντοκιμαντέρ

Αξονες συζήτησης

- Ορισμός του ντοκιμαντέρ - διαφοροποίηση από άλλα είδη κινηματογράφου
- Το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ: ορισμός και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά
- Η σχέση του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά ως εργαλείο καταγραφής και ερμηνείας της.

Στόχοι

- Η γνωριμία των παιδιών με το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ ως εργαλείο τεκμηρίωσης και καταγραφής της πραγματικότητας.
- Η ανάδειξη της αξίας του ως εργαλείου αποτύπωσης και ερμηνείας των διαφορετικών εκφάνσεων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Με αφορμή τα ερεθίσματα που έχουν οι μαθητές από διαφορετικά είδη κινηματογράφου (ταινίες μυθοπλασίας, ντοκιμαντέρ για το φυσικό περιβάλλον, κ.λπ.), η συζήτηση για το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ μπορεί να αναπτυχθεί με αφορμή τις παρακάτω ερωτήσεις:

-Από ποιες πηγές νομίζετε ότι μπορεί κανείς να αντλήσει πληροφορίες για όλα όσα συζητήσαμε παραπάνω;

-Αρκεί μόνο η πληροφορία ενός βιβλίου ή μπορούμε να αξιοποιήσουμε και άλλα μέσα, όπως ο ήχος και η εικόνα;

-Θα μπορούσατε να φανταστείτε τον κινηματογράφο ως εργαλείο γνώσης και αποτύπωσης στοιχείων που συζητήσαμε παραπάνω;

-Εάν ναι, με ποιο τρόπο; Μπορούν να αξιοποιηθούν προς αυτό το σκοπό όλα τα είδη του κινηματογράφου (π.χ. ταινίες μυθοπλασίας, επιστημονικής φαντασίας, κινουμένων σχεδίων κ.λπ.);

-Τι σας έρχεται στο μυαλό, όταν ακούτε τη λέξη «ντοκιμαντέρ»; Έχετε παρακολουθήσει ποτέ; Αν ναι, σε τι πιστεύετε ότι διαφέρει από άλλα είδη κινηματογράφου που τυχόν γνωρίζετε;

Σχέδιο μαθήματος 4

Προβολή ταινίας «Μόνο το μαντρακά βαστεί... Η τηνιακή μαρμαροτεχνία σήμερα»

Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, 2014.

(Διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=A5-vmFkMKr4>).

Η «ανάγνωση» της ταινίας

Στόχοι:

- Η συνεργασία του εκπαιδευτικού με τους μαθητές, προκειμένου να αποκωδικοποιήσουν την ταινία, παρατηρώντας εικόνες, ήχους και τις περιγραφές των πρωταγωνιστών της.
- Η συνειδητοποίηση ότι η ταινία αποτελεί μια ζωντανή μαρτυρία ενός στοιχείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Η εκπαίδευση του βλέμματος και της κριτικής ικανότητας των μαθητών, έτσι ώστε να αντιλαμβάνονται τα μηνύματα και τα νοήματα που μπορεί να έχει η κινούμενη εικόνα.

Παρακάτω προτείνεται ένας σκελετός ερωτήσεων που μπορούν να κατευθύνουν τον εκπαιδευτικό, ώστε να εστιάσει σε συγκεκριμένα στοιχεία της ταινίας και να τα συζητήσει μαζί με τους μαθητές.

Προτεινόμενες ερωτήσεις

- Ποιο είναι το θέμα της ταινίας;
- Σε ποιο νησί αναφέρεται;
- Ποιοι μιλούν για την τέχνη αυτή;
- Πρόκειται για μια παραδοσιακή τέχνη; Αν ναι, γιατί;
- Τι είδους αντικείμενα κατασκευασμένα από μάρμαρο αναγνωρίσατε;
- Πώς φαίνεται ότι η τέχνη αυτή είναι συνδεδεμένη με το νησί της Τήνου; (Συζήτηση για το ρόλο της μαρμαρογλυπτικής ως στοιχείου της ταυτότητας του νησιού και της συλλογικής μνήμης των κατοίκων).
- Πόσο γνωστή ήταν και εκτός νησιού; Πώς διαδιδόταν;
- Με τι συναισθήματα μιλούν οι μαρμαρογλύπτες για την τέχνη τους;
- Τι έχει περισσότερο σημασία για έναν τεχνίτη; (Συζήτηση για την σημασία του καλαίσθητου και την υστεροφημία του δημιουργού).
- Πώς φαίνεται η ιδιαίτερη σχέση που έχει ο τεχνίτης με το αντικείμενο που δημιουργεί;
- Τι χαρακτηριστικά έχει το εργαστήρι ενός μαρμαρογλύπτη;
- Με ποιο τρόπο μεταδιδόταν η τέχνη στο παρελθόν;
- Σήμερα είναι μόνο «οικογενειακή υπόθεση» η τέχνη της μαρμαροτεχνίας; (Αναφορά στη σχολή μαθητείας από 1955 και εξής). Τι μπορεί να σημαίνει αυτό;
- Χρησιμοποιούν οι τεχνίτες συγκεκριμένους όρους περιγράφοντας την τέχνη τους;

- Το φιλμ μιλά για μια τέχνη ξεχασμένη ή όχι;
- Πώς καταλαβαίνουμε ότι πρόκειται για μια «ζωντανή» τέχνη;
- Πώς συνδέεται το παρελθόν, με το παρόν και το μέλλον (Συζήτηση για την αξιοποίηση των Τηνιακών μαρμαρογλυπτών στις αναστηλώσεις αρχαίων μνημείων).
- Ποια άλλη παραδοσιακή τέχνη περιγράφεται στην ταινία; (Κατασκευή λιθοξοϊκών εργαλείων από σιδερά).
- Πώς είναι το εργαστήρι του; Αναγνωρίζετε τις κατασκευές που χρησιμοποιεί για να διαμορφώσει τα εργαλεία;
- Πώς περιγράφει την τέχνη του; (Χαρακτηριστική η φράση του: *κλέβεται με το αυτί και το μάτι*).
- Εξακολουθεί και είναι μια ζωντανή τέχνη; Αν ναι, πώς προκύπτει από την ταινία; (Αναφορά σε παραγγελίες που γίνονται ακόμα από πελάτες και στις αναστηλώσεις αρχαίων μνημείων).
- Πιστεύετε ότι έχει σημασία να διαφυλαχθούν οι τέχνες αυτές μετά από όλα όσα ακούσατε στο φιλμ; Αν ναι, γιατί;
- Αν όχι, γιατί;

Σύνδεση της ταινίας με το Δελτίο για την Τηνιακή μαρμαροτεχνία, στοιχείο εγγεγραμμένο στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Σε περίπτωση που ο εκπαιδευτικός ενδιαφέρεται να προσεγγίσει την ταινία σε συνδυασμό με το Δελτίο του εγγεγραμμένου στοιχείου στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (<http://ayla.culture.gr>), μπορεί να αξιοποιήσει το υλικό που ακολουθεί. Έτσι, για κάθε διαφορετικό πεδίο του Δελτίου αναγράφεται και η σχετική πληροφορία που αντλεί κανείς από την ταινία. Με τον τρόπο αυτό προτείνεται μια εμπειριστατωμένη προσέγγιση του στοιχείου, περισσότερο προς διευκόλυνση του εκπαιδευτικού.

Δελτίο στοιχείου: Τηνιακή Μαρμαροτεχνία

1. Σύντομη παρουσίαση του στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΑΠΚ)

1. Όνομα: Τηνιακή μαρμαροτεχνία

2. Ταυτότητα: Προκύπτει από την ταινία συνολικά. Συνοπτικά περιγράφεται στο Δελτίο.

3. Πεδίο ΑΠΚ

α. Προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις

Εξειδικευμένη ορολογία για τα στάδια της τέχνης και τα εργαλεία των μαστόρων

Μαρτυρία ηλικιωμένου μαρμαροτεχνίτη: *Μετά το σχολείο πηγαίναμε στα λατομεία να στρώνουμε μία ντισδιγκλιά, να ξεβελονίσουμε.*

Περιγραφή εργαλείων από τον εξειδικευμένο τεχνίτη: *ντισλίδικα, βελόνι, φραγάνα, βελονάκια, κονδυλάκι, μαντρακάς.*

Δημοτικό τραγούδι: περιγραφή τρόπου ζωής του μαρμαροτεχνίτη (κοινωνική συμπεριφορά, νοοτροπία).

Εμένα το πουλάκι μου δε σπέρνει, δε θερίζει

Μόνο το μαντρακά βαστεί και μάρμαρα σκαλίζει.

Αμπέρι μου, αμπέρι μου δεν είναι εδώ το ταίρι μου.

β. Τεχνογνωσία που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία: Μαρτυρίες μαρμαροτεχνιτών και του λαογράφου, Αλέκου Φλωράκη, για τη μετάδοση της γνώσης από γενιά σε γενιά και εξειδικευμένες τεχνικές που εξασκούνται.

4. Τόπος: Τήνος, Πύργος (σύντομη αναφορά στον Πύργο και την παράδοση του χωριού στη μαρμαροτεχνία).

II. Ταυτότητα του φορέα του στοιχείου

Στην ταινία παρουσιάζονται μαρμαροτεχνίτες διαφορετικών ηλικιών. Η ταυτότητά τους ωστόσο αναδεικνύεται και από τα λόγια του κατασκευαστή των λιθοξοϊκών εργαλείων, όταν αναφέρεται σε αυτούς. Γίνεται ακόμη λόγος και σε καλλιτέχνες (γλύπτες) από την Τήνο που έγιναν γνωστοί και εκτός νησιού.

III. Περιγραφή του στοιχείου

1, 2: Στην ταινία περιγράφεται συνοπτικά από τον Αλέκο Φλωράκη η ιστορία της Τηνιακής μαρμαροτεχνίας ενώ τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προκύπτουν από τις μαρτυρίες των πρωταγωνιστών, δηλαδή:

-Είναι η τέχνη της εξόρυξης και επεξεργασίας του μαρμάρου.

-Είναι τέχνη «λαϊκή» γιατί εκφράζει τη συλλογικότητα και την τοπική ταυτότητα.

-Είναι κληρονομική, σε πατρική / οικογενειακή βάση

-Τα προϊόντα από μάρμαρο έχουν πρακτική χρησιμότητα αλλά και καλαισθησία

-Διακρίνονται ενδεικτικά διακοσμητικά μοτίβα στα προϊόντα που παρουσιάζονται που πηγάζουν από την παράδοση.

-Μέριμνα κάθε τεχνίτη είναι η απόκτηση «καλού ονόματος».

3. Τόπος και μέσα επιτέλεσης ή άσκησης του στοιχείου ΑΠΚ

Χώρος που συνδέεται με την επιτέλεση / πραγματοποίηση του στοιχείου ΑΠΚ:

Στην ταινία παρουσιάζονται τα εργαστήρια και η Σχολή Καλών Τεχνών Πανόρμου Τήνου.

Εξοπλισμός, εξαρτήματα (εργαλεία, σκεύη) που χρησιμοποιούνται κατά την προετοιμασία και την επιτέλεση του στοιχείου.

Στην ταινία περιγράφεται αναλυτικά από τον σιδερά μια σειρά από εργαλεία καθώς και η χρήση τους (βλ. ονομασίες παραπάνω).

Προϊόντα ή εν γένει υλικά αντικείμενα (χειροτεχνήματα, εργαλεία, λατρευτικά ή μη σκεύη, κλ.π.) που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της επιτέλεσης ή της άσκησης του στοιχείου της ΑΠΚ.

Τα προϊόντα της μαρμαροτεχνίας ταξινομούνται με βάση τη χρήση τους σε: α) εργαλεία και σκεύη, β) αρχιτεκτονικές εφαρμογές γ) μαρμαρόγλυπτα ή λιθανάγλυφα

Στην ταινία εμφανίζονται ενδεικτικά παραδείγματα από τις δύο τελευταίες ομάδες:

Β) Αρχιτεκτονικές εφαρμογές (επενδύσεις, φέροντα στοιχεία της οικοδομής και κατασκευές από μάρμαρο στην κοσμική και εκκλησιαστική αρχιτεκτονική):

φεγγίτες, τμήματα αρχιτεκτονικών μελών για εκκλησιαστική χρήση με θρησκευτικά σύμβολα (Αγ. Γεώργιος, δικάφαλος αετός)

Γ) Μαρμαρόγλυπτα ή λιθανάγλυφα (επιφάνειες που φέρουν διάκοσμο εγχάρακτο, ανάγλυφο ή διάτρητο, είτε αυτοτελείς είτε τμήματα αρχιτεκτονικών εφαρμογών): *επιτύμβια μνημεία, κρήνες, υπέρθυρα, ανθέμια, ολόγλυφα περιστέρια* (ως διακοσμητικό στοιχείο του άμβωνα), προτομές.

Σημείωση: Στην ταινία ένας από τους μαρμαροτεχνίτες μιλάει για κατηγορίες προϊόντων και εξειδίκευση τεχνιτών: εκκλησιαστικά είδη, λαϊκά μοτίβα, τζάκια, καμπαναριά.

4. Διαδικασία μετάδοσης από γενιά σε γενιά

α) Μαθητεία στα εργαστήρια: ένας από τους μαρμαροτεχνίτες αναφέρεται στην μαθητεία του από την παιδική του ηλικία σε μαστόρους, παράλληλα με το σχολείο.

β) Εκπαίδευση στη Σχολή Καλών Τεχνών Πανόρμου: αναφέρονται μαρτυρίες αποφοίτων καθώς και του Διευθυντή της Σχολής.

IV. Ιστορικό και γενεαλογία του στοιχείου ΑΠΚ

Σύντομη αναφορά στην ιστορία της μαρμαροτεχνίας στο νησί γίνεται από τον λαογράφο, Αλέκο Φλωράκη.

V. Σημασία του στοιχείου για την ΑΠΚ

1.Τρόποι αξιοποίησης

Στην ταινία προβάλλονται τα εργαστήρια των μαρμαροτεχνιτών του νησιού καθώς και η Σχολή Καλών Τεχνών Πανόρμου. Περισσότερα στοιχεία αναφέρονται στο Δελτίο.

2. Μέτρα διαφύλαξης

Στην ταινία οι πρωταγωνιστές αναφέρουν ως σημαντικό μέτρο διαφύλαξης την εγγραφή του στοιχείου στο Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας της UNESCO. Επιπλέον, γενικότερα διαφαίνεται ότι η διάσωση και μετάδοση της τέχνης κυρίως μέσω της Σχολής Καλών Τεχνών Πανόρμου αποτελεί ένα από τα πιο ουσιαστικά μέτρα διαφύλαξης, καθώς αφορά την εκπαίδευση των νέων και την επαγγελματική κατάρτισή τους στην τέχνη της μαρμαροτεχνίας.

ΣΧΕΔΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΪΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Ανακαλύπτοντας την άυλη πολιτιστική κληρονομιά... με αφορμή το ρεμπέτικο τραγούδι

Προτεινόμενες ηλικιακές ομάδες: Η ταινία προτείνεται για ηλικίες 10 ετών και άνω, καθώς για μικρότερες ηλικίες τα ακούσματα δεν είναι γνώριμα και παρουσιάζει μεγάλο βαθμό δυσκολίας ο βαθμός κατανόησης του κοινωνικού, ιδεολογικού και πολιτικού υπόβαθρου του είδους αυτού του τραγουδιού.

Σχέδιο Μαθήματος 1: Εισαγωγή στην έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς

Αξονες συζήτησης

- Η σημασία της
- Πώς την αντιλαμβανόμαστε;
- Σχέση ανθρώπου και περιβάλλοντος: η έννοια του πολιτιστικού τοπίου
- Οι έννοιες της προστασίας και διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς

Στόχοι:

- Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι η πολιτιστική κληρονομιά δεν είναι μια έννοια αφηρημένη αλλά αποτελείται από ποικίλες όψεις του πολιτισμού κάθε λαού.
- Να εξοικειωθούν με τα διαφορετικά είδη της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από χαρακτηριστικά παραδείγματα.
- Να προβληματιστούν για τις συνθήκες που ευνοούν τη συγκρότηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και το ρόλο των επιλογών των κοινωνιών μέσα από την εμπειρία του παρελθόντος.
- Να κατανοήσουν τους όρους της προστασίας και διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Να συνειδητοποιήσουν την ανάγκη της συλλογικής προσπάθειας στη διαφύλαξη των πολιτισμικών αγαθών.

Προτεινόμενο εποπτικό υλικό

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Αρχαιολογικοί χώροι, Μνημεία

1. Αρχαιολογικός χώρος
Ακρόπολης Αθηνών

2. Μινωικό Ανάκτορο Κνωσού

3. Βυζαντινή Μονή Καισαριανής

4. Θηνιακός περιστερόνας

5. Εργοστάσιο Φωταερίου Γκάζι

Τέχνηρα

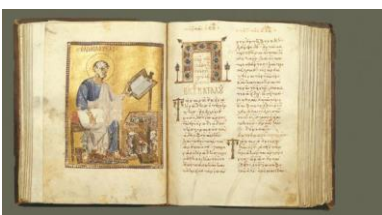
6. Καρυάτιδες
Μουσείο Ακρόπολης

7. Μελανόμορφο αγγείο 570-565 π.Χ.
Φλωρεντία, Museo Archeologico Etrusco

8. Βυζαντινό νόμισμα
με προτομή του Ιουστινιανού Α
545-565 μ.Χ.
Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

9. Βυζαντινό χειρόγραφο (Ευαγγελιστάριο)
με προτομή του Ευαγγελιστή Λουκά
11ος αιώνας, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο

10. Υποθαλάσσια αρχαιολογικά ευρήματα στη Δήλο

11. Διάφοροι τύπου λαούτου
Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων-
Συλλογή Φοίβου Ανωγειανάκη

12. Ντουλαμάς, πανωφόρι κόκκινο με κεντήματα
Πελοπόννησος, τέλη 19^{ου} αιώνα
Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα

13. Ασημένια πόρπη γυναικείας φορεσιάς
Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

14. Παιδική συναυλία, Γεώργιος Ιακωβίδης
1900, Εθνική Πινακοθήκη

Φυσική κληρονομιά

15. Μετέωρα

16. Δέλτα Έβρου

Α. Εισαγωγή στον όρο « πολιτιστική κληρονομιά»:

Η συζήτηση με τους μαθητές γίνεται με αφορμή τις προτεινόμενες φωτογραφίες, οι οποίες αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς (υλικής και φυσικής). Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί ξεχωριστή ενότητα (2). Ως προς την πρώτη κατηγορία προτείνονται

δείγματα από **κινητά** (σκεύη, νομίσματα, αγάλματα, χειρόγραφα, ζωγραφικοί πίνακες κ.λπ.), **ακίνητα** (μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι, οικισμοί κ.λπ.), και **υποθαλάσσια** (ναυάγια, αρχαιολογικά ευρήματα κ.λπ.) αγαθά αλλά και δύο παραδείγματα δείγματα φυσικής κληρονομιάς.

Μέσα από τη διαδικασία ταύτισης κάθε φωτογραφίας, δίνονται στους μαθητές τα ερεθίσματα για να συζητήσουν ζητήματα, όπως:

- Τι εννοούμε όταν αναφερόμαστε στην πολιτιστική κληρονομιά;
- Πώς αντιλαμβανόμαστε την πολιτιστική κληρονομιά;
- Ποιες αντιπροσωπευτικές κατηγορίες της πολιτιστικής κληρονομιάς εικονίζονται στις φωτογραφίες;
- Τι εννοούμε με τον όρο «φυσική κληρονομιά»;
- Υπάρχει κάποια ιδιαίτερη σχέση που συνδέει τον άνθρωπο με το περιβάλλον στο οποίο ζει και δημιουργεί;

B. Προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς

Άξονες συζήτησης

- Προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Η αξία της διαφύλαξης των πολιτιστικών αγαθών ως στοιχείων της ιστορικής και πολιτιστικής ταυτότητας κάθε λαού.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ολοκλήρωση της συζήτησης για την πολιτιστική κληρονομιά είναι ο προβληματισμός των παιδιών για τους όρους «προστασία» και «διαφύλαξη» της πολιτιστικής κληρονομιάς, προκειμένου να αντιληφθούν τη σημασία τους και να κατανοήσουν την αξία διαφύλαξης των πολιτιστικών αγαθών.

Ζητήματα προς συζήτηση:

- Πώς κατέληξαν να σώζονται μέχρι τις μέρες μας παραδείγματα, όπως αυτά που αποτυπώνονται στις φωτογραφίες;
- Τι εννοούμε με τους όρους «προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς»;
- Η προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι μια υπόθεση που αφορά όλους μας; Αν ναι, για ποιους λόγους;
- Υπάρχει κάποιος επίσημος φορέας σε διεθνές επίπεδο που είναι υπεύθυνος για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς;

Σχέδιο μαθήματος 2

Η Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά – Το παράδειγμα του Ρεμπέτικου

Α. Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά: έννοια και σημασία της

Άξονες συζήτησης

- Διαφορετικές εκφάνσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς
- Η έννοια της παράδοσης: συζήτηση για τη σημασία της, τη σχέση με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, τη θέση της σήμερα και την αναγκαιότητα ή μη διαφύλαξής της
- Η αξία διαφύλαξης και ανάδειξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ως στοιχείο συλλογικής ταυτότητας και μνήμης κάθε λαού.
- Συζήτηση για την παραδοσιακή μουσική -Εισαγωγή στο ρεμπέτικο

Στόχοι:

1. Η εξοικείωση των μαθητών με διαφορετικές εκφάνσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ως στοιχεία που καθορίζουν τη συλλογική μνήμη και ταυτότητα καθώς και την ατομική και συλλογική μας αυτογνωσία
2. Η συσχέτισή τους με τυχόν βιώματα ή αναμνήσεις που ανακαλούν τα παιδιά στη μνήμη τους και σχετίζονται με αυτή την κληρονομιά.
3. Η συνειδητοποίηση ότι στην καθημερινότητά μας βιώνουμε όλοι πολλές διαφορετικές εκφράσεις αυτής της κληρονομιάς, π.χ. έθιμα, χορούς, μουσική, δρώμενα, χειροτεχνίες και αγροτικές δραστηριότητες, παρασκευή και κατανάλωση παραδοσιακών τροφίμων, καθώς και πολλά άλλα στοιχεία, στα οποία συμμετέχουμε με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο ζούμε).
4. Ο προβληματισμός σχετικά με τη συχνά παρεξηγημένη έννοια της παράδοσης ως ζωντανού στοιχείου του πολιτισμού της καθημερινότητάς μας, που συνεχώς εξελίσσεται και προσαρμόζεται στις ανάγκες της κοινωνίας.
5. Η κριτική ματιά απέναντι στα στοιχεία της παράδοσης και η αποφυγή ωραιοποίησης του παρελθόντος.

Προτεινόμενο εποπτικό υλικό
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

17.Κάλαντα

18.Το έθιμο του στολισμού του καραβιού
για τη γιορτή των Χριστουγέννων

19.Παραδοσιακοί χοροί από την Κρήτη

20. Παραδοσιακοί χοροί από την Ήπειρο

21. Θέατρο Σκιών-Καραγκιόζης

22. Παραδοσιακή λουκουμοποιεία

23. Χορεύοντας στο ρυθμό του ζεϊμπέκικου,
ενός από τους πιο χαρακτηριστικούς ρυθμούς της ρεμπέτικης μουσικής

Αξιοποιώντας το φωτογραφικό υλικό

Μέσα από τη διαδικασία ταύτισης κάθε φωτογραφίας, δίνονται στους μαθητές τα ερεθίσματα για να συζητήσουν ζητήματα, όπως:

- Αποτελούν εκφάνσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς όσα στοιχεία αποτυπώνονται στις φωτογραφίες;
- Αν ναι, γιατί;
- Πώς καταλαβαίνει ο καθένας αυτά τα στοιχεία στην καθημερινότητά του;
- Πώς έφτασαν σ' εμάς σήμερα;
- Τι εννοούμε με τον όρο «παράδοση»;
- Τι παραδείγματα γνωρίζετε;
- Τι εννοούμε με τους όρους «ήθη και έθιμα»;
- Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι αποφασίζουμε να συνεχίζουμε, να «διαφυλάττουμε» στοιχεία της παράδοσής μας;
- Έχουν κάποια ιδιαίτερη αξία για εμάς σήμερα;
- Τι συμβαίνει αν υπάρχουν στοιχεία που δεν μας αρέσουν, δεν συμφωνούμε με το περιεχόμενό τους, δεν θεωρούμε ότι έχει νόημα να τα διαφυλάξουμε και να τα συνεχίσουμε; Μπορείτε να σκεφτείτε κάποια παραδείγματα;

Σημείωση: Σε περίπτωση που υπάρχουν μαθητές από άλλες χώρες, προσφέρεται η ευκαιρία για μια διαπολιτισμική προσέγγιση του θέματος. Οι μαθητές μοιράζονται τις εμπειρίες τους και δίνουν πληροφορίες για την ταυτότητα του τόπου τους μέσα από τις διαφορετικές εκφράσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Β. Συζήτηση για το ρεμπέτικο

Άξονες συζήτησης

- Το ρεμπέτικο ως λαϊκό μουσικό είδος: ιστορία και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά
- Το ρεμπέτικο ως σύμβολο ταυτότητας και ιδεολογίας για την ελληνική λαϊκή μουσική παράδοση.
- Η δύναμη της διαχρονικότητάς του: ρεμπέτικο και νέες γενιές

Εποπτικό υλικό: Αποσπάσματα ρεμπέτικων τραγουδιών

Σημείωση: Δεδομένου ότι στην προσέγγιση αυτού του στοιχείου ο ήχος υπερτερεί της εικόνας, αντί φωτογραφιών προτείνεται η αξιοποίηση αποσπασμάτων από ρεμπέτικα τραγούδια, τα οποία για μεγαλύτερη ευκολία μπορεί να αναζητήσει ο εκπαιδευτικός στο διαδίκτυο (π.χ. τραγούδια του Μάρκου Βαμβακάρη. Βασίλη Τσιτσάνη, κ.ά.).

Το ηχητικό υλικό μπορεί να λειτουργήσει ως συνεκτικός κρίκος με την ταινία που θα παρακολουθήσουν τα παιδιά και ως αφορμή για να προβληματιστούν, στοχαζόμενοι ερωτήματα, όπως:

- Πόσο γνώριμα μας είναι αυτά τα τραγούδια σήμερα;
- Θυμίζουν καθόλου άλλα είδη μουσικής; (Συσχετισμός με δημοτικό και μικρασιático τραγούδι)
- Τι είδους όργανα ακούγονται;
- Τι ιστορίες αφηγούνται οι στίχοι;
- Αν συνδυάσει κανείς το είδος της μουσικής και τους στίχους, μπορείτε να φανταστείτε από ποια κοινωνική τάξη μπορεί να προέρχονταν οι συνθέτες ρεμπέτικων τραγουδιών;
- Στο άκουσμά τους θεωρείτε ότι πρόκειται για τραγούδια που έχουν γραφτεί σήμερα ή σε παλιότερες εποχές;
- Έχετε ακούσει κάτι ιδιαίτερο για την ιστορία τους;
- Έχετε δει ή ακούσει κομπανίες να παίζουν ρεμπέτικα τραγούδια; Αν ναι, για ποιους λόγους πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό;

Σχέδιο μαθήματος 3

Αφιέρωμα στο εθνογραφικό ντοκιμαντέρ

Άξονες συζήτησης

- Ορισμός του ντοκιμαντέρ - διαφοροποίηση από άλλα είδη κινηματογράφου
- Το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ: ορισμός και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά
- Η σχέση του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά ως εργαλείου καταγραφής και ερμηνείας της.

Με αφορμή τα ερεθίσματα που έχουν οι μαθητές από διαφορετικά είδη κινηματογράφου (ταινίες μυθοπλασίας, ντοκιμαντέρ για το φυσικό περιβάλλον, κ.λπ.) η συζήτηση για το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ μπορεί να αναπτυχθεί με αφορμή τις παρακάτω ερωτήσεις:

-Από ποιες πηγές νομίζετε ότι μπορεί κανείς να αντλήσει πληροφορίες για όλα όσα συζητήσαμε παραπάνω;

-Αρκεί μόνο η πληροφορία ενός βιβλίου ή μπορούμε να αξιοποιήσουμε και άλλα μέσα, όπως ο ήχος και η εικόνα;

-Θα μπορούσατε να φανταστείτε τον κινηματογράφο ως εργαλείο γνώσης και αποτύπωσης στοιχείων που συζητήσαμε παραπάνω;

-Εάν ναι, με ποιο τρόπο; Μπορούν να αξιοποιηθούν προς αυτό το σκοπό όλα τα είδη του κινηματογράφου (π.χ. ταινίες μυθοπλασίας, επιστημονικής φαντασίας, κινουμένων σχεδίων κ.λπ.);

-Τι σας έρχεται στο μυαλό, όταν ακούτε τη λέξη «ντοκιμαντέρ»; Έχετε παρακολουθήσει ποτέ και αν ναι, σε τι πιστεύετε ότι διαφέρει από άλλα είδη κινηματογράφου που τυχόν γνωρίζετε;

Σχέδιο μαθήματος 4

Προβολή ταινίας «Ρεμπέτικο»

Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, 2016

Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?time_continue=2&v=YHewYT_hfXg

Η «ανάγνωση» της ταινίας

Στόχοι:

- Η συνεργασία του εκπαιδευτικού με τους μαθητές, προκειμένου να αποκωδικοποιήσουν την ταινία, παρατηρώντας εικόνες, ήχους και τις περιγραφές των πρωταγωνιστών της.
- Η συνειδητοποίηση ότι η ταινία αποτελεί μια ζωντανή μαρτυρία ενός στοιχείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Η εκπαίδευση του βλέμματος και της κριτικής ικανότητας των μαθητών, έτσι ώστε να αντιλαμβάνονται τα μηνύματα και τα νοήματα που μπορεί να έχει η κινούμενη εικόνα.

Παρακάτω προτείνεται ένας σκελετός ερωτήσεων που μπορούν να κατευθύνουν τον εκπαιδευτικό, ώστε να εστιάσει σε συγκεκριμένα στοιχεία της ταινίας και να τα συζητήσει μαζί με τους μαθητές.

Προτεινόμενες ερωτήσεις

- Σε τι αναφέρεται η ταινία;
- Ποια πρόσωπα μιλούν για το ρεμπέτικο; Πώς σχετίζεται ο καθένας με το μουσικό αυτό είδος;
- Αναγνωρίσατε τραγούδια γνωστά σε εσάς; Αν ναι, συζητήστε με τους συμμαθητές ποια είναι αυτά, πού και από ποιον τα έχετε ακούσει.
- Σε τι χώρους διαδραματίζεται η ταινία; Τι σχέση έχει ο κάθε χώρος που παρουσιάζεται στην ταινία με το ρεμπέτικο;
- Πώς συμπληρώνει η ταινία όλα όσα συζητήσατε για το ρεμπέτικο με αφορμή τα τραγούδια που ακούσατε;
- Τι πληροφορίες πήρατε για την ιστορία του μουσικού αυτού είδους;
- Πώς σχετίζονται οι πρόσφυγες από την Μικρά Ασία με το ρεμπέτικο; Γιατί γίνεται ειδική αναφορά σε αυτούς; Ποια είναι η ιδιαίτερη σχέση που τους συνδέει με την ταινία;
- Τι απεικονίζουν οι φωτογραφίες που προβάλλονται κατά τη διάρκεια της ταινίας; Γνωρίζετε κάποιο από τα πρόσωπα που πρωταγωνιστούν σε αυτές; Αν ναι, από πού και τι έχετε ακούσει γι' αυτούς;
- Ποια ονόματα γνωστών μουσικών του ρεμπέτικου αναφέρονται από τα πρόσωπα της ταινίας; Έχετε ακούσει ποτέ κάτι γι' αυτούς; Τι και από πού;

- Εκτός από τους τραγουδιστές, μέσα από την ταινία αναγνωρίσατε / ακούσατε τι άλλου είδους επαγγέλματα σχετίζονται με το ρεμπέτικο; Ποια είναι αυτά; Αποτελούν μία έκφραση πολιτιστικής κληρονομιάς; Αν ναι, για ποιος λόγους;
- Τι είδους μουσικά όργανα αναγνωρίσατε σε όλη τη διάρκεια της ταινίας;
- Γιατί πιστεύετε ότι αγαπήθηκε ιδιαίτερα το ρεμπέτικο από το λαό;
- Την εποχή που γεννήθηκε ήταν αγαπητό στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις; Αιτιολογείστε την απάντησή σας.
- Σήμερα αγκαλιάζει όλες τις κοινωνικές τάξεις; Αν ναι, γιατί;
- Πώς περνάει από γενιά σε γενιά; Μόνο μέσω της προφορικής παράδοσης; Τι πληροφορίες μας δίνει η ταινία γι' αυτό και πώς αναδεικνύεται μέσα από τις εικόνες;
- Προκύπτει μέσα από την ταινία η ανάγκη διαφύλαξης του ρεμπέτικου; Αν ναι, από ποια στοιχεία;
- Τι μπορεί να δηλώνει η συνέχιση αυτού του είδους του τραγουδιού εδώ και τόσες δεκαετίες;
- Πιστεύετε ότι αγαπούν οι νέοι αυτό το είδος τραγουδιού; Γίνεται κάποια συγκεκριμένη αναφορά γι' αυτό στην ταινία; Αν ναι, με ποιον τρόπο;
- Από όσα ακούσατε στην ταινία, αποτελεί σύμβολο μόνο για τους Έλληνες που ζουν στην χώρα μας; Αν όχι, τι παραπάνω πληροφορίες μας δίνει σχετικά η ταινία;
- Με ποια άλλα είδη μουσικής εγχώριας ή ξένης σχετίζεται το ρεμπέτικο; Ποιοι αναφέρονται σε αυτό και γιατί;
- Πώς περιγράφεται η αγάπη του κόσμου στο μουσικό αυτό είδος;
- Από όσα τυχόν γνωρίζετε ή έχετε ακούσει, πρόκειται για ένα μουσικό είδος που έχει μείνει ανέπαφο μέσα στα χρόνια ή εξελίσσεται;
- Αναγνωρίζετε τι είδη χορού παρουσιάζονται στην ταινία; Γνωρίζετε κάτι γι' αυτά; Αποτελούν ένα είδος ταυτότητας για το ρεμπέτικο;
- Αν παρατηρήσετε τις εκφράσεις των ανθρώπων που χορεύουν, αλλάζουν ανάλογα με το ύφος κάθε τραγουδιού;
- Πώς περιγράφεται η σχέση μουσικού και χορευτή στην ταινία; Ποιος μιλά σχετικά με αυτό;
- Πιστεύετε ότι τελικά το ρεμπέτικο αποτελεί ένα στοιχείο της ταυτότητας των Ελλήνων; Αν ναι, γιατί;
- Θεωρείτε ότι υπάρχουν λόγοι να διαφυλάξουμε αυτό το στοιχείο και να συνεχιστεί η διάδοσή του στις επόμενες γενιές; Αν ναι, για ποιους λόγους;

Σύνδεση της ταινίας με το Δελτίο για το Ρεμπέτικο, στοιχείο εγγεγραμμένο στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Σε περίπτωση που ο εκπαιδευτικός ενδιαφέρεται να προσεγγίσει την ταινία σε συνδυασμό με το Δελτίο του εγγεγραμμένου στοιχείου στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, μπορεί να αξιοποιήσει το υλικό που ακολουθεί. Έτσι, για κάθε διαφορετικό πεδίο του Δελτίου αναγράφεται και η σχετική πληροφορία που αντλεί κανείς από την ταινία. Με τον τρόπο αυτό προτείνεται μια εμπειρισταωμένη προσέγγιση του στοιχείου, περισσότερο προς διευκόλυνση του εκπαιδευτικού.

Δελτίο Στοιχείου για το Ρεμπέτικο

Ι. Σύντομη παρουσίαση του στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

α. Με ποιο όνομα αναγνωρίζεται το στοιχείο από τους φορείς του:

Ρεμπέτικο

γ. Σύντομη Περιγραφή:

Το εισαγωγικό κομμάτι με τη σύντομη περιγραφή του είδους από τον εθνομουσικολόγο Λάμπρο Λιάβα δίνει μια συνοπτική και κατατοπιστική περιγραφή του στοιχείου.

δ. Πεδίο ΑΠΚ:

-Προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις

Οι προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις που σχετίζονται με το τραγούδι περιγράφονται σε όλη τη διάρκεια της ταινίας.

-Επιτελεστικές τέχνες

Το στοιχείο του χορού πρωταγωνιστεί στην ταινία. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο χορό των θαμώνων στο μουσικό στέκι. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του μουσικού που αναφέρεται στην ιδιαίτερη σχέση μουσικού και χορευτή.

-Κοινωνικές πρακτικές-τελετουργίες-εορταστικές εκδηλώσεις

Η σύνδεση του ρεμπέτικου με διαφορετικά κοινωνικά στρώματα από την εποχή που γεννήθηκε μέχρι σήμερα περιγράφεται σε όλη τη διάρκεια της ταινίας, ξεκινώντας ως μουσικό είδος που συνδέθηκε με τους Μικρασιάτες πρόσφυγες, με τις περιθωριακές τάξεις και τον απλό λαό, ως μέσο έκφρασης αντιλήψεων για τη ζωή, συναισθημάτων και ως τρόπου διασκέδασης των κοινωνικών αυτών ομάδων. Η διάχυση και αποδοχή του είδους και από άλλες τάξεις, όπως περιγράφεται και στην ταινία, καθώς και η εξέλιξη στους τρόπους επιτέλεσής του περιγράφονται γλαφυρά στην ταινία.

Τεχνογνωσία που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία

Συνδέεται άμεσα με τη λαϊκή οργανοποιία. Διαφαίνεται από την πρώτη σκηνή της ταινίας με τον κατασκευαστή μπουζουκιού.

ε. Περιοχή όπου απαντάται το στοιχείο:

Κατά τη διάρκεια της ταινίας περιγράφονται τα μέρη όπου γεννήθηκε, αναπτύχθηκε και διαδόθηκε το ρεμπέτικο, π.χ. από Μικρά Ασία, στα μεγάλα λιμάνια και στα αστικά κέντρα, στην ελληνική επικράτεια και τις κοινότητες των Ελλήνων της Διασποράς.

III. Περιγραφή του στοιχείου

Σε όλη τη διάρκεια της ταινίας δίνεται από διαφορετικά πρόσωπα μια πλήρης περιγραφή του στοιχείου.

Τόπος και μέσα επιτέλεσης ή άσκησης του στοιχείου ΑΠΚ

Στην ταινία εμφανίζεται η επιτέλεση του στοιχείου σήμερα με δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα: σε ένα μουσικό καφενείο και σε ανοιχτούς χώρους (δρόμοι, πεζόδρομοι). Παράλληλα, όμως, αναφέρονται και άλλοι χώροι όπου επιτελείται το στοιχείο, δηλαδή: κέντρα, φεστιβάλ, δισκογραφία, ραδιόφωνο, τηλεόραση, κινηματογράφος, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, δρόμοι.

Διαδικασία μετάδοσης από γενιά σε γενιά του στοιχείου

Κυρίαρχο ρόλο στην ταινία παίζει η έμφαση στην προφορική παράδοση ως μέσο μετάδοσης του στοιχείου. Έμφαση δίνεται επίσης στην συστηματική πλέον διδασκαλία του στοιχείου σε ωδεία, μουσικά σχολεία, πανεπιστήμια, ιδιωτικά μαθήματα. Η μετάδοση από γενικά σε γενιά υπογραμμίζεται από τη συνάντηση τριών διαφορετικών γενιών κατά τη διάρκεια ενός μαθήματος εκμάθησης μπουζουκιού: από το μεγαλύτερο σε ηλικία μουσικό - δάσκαλο σε δύο επόμενες γενιές (πατέρας και γιος).

IV. Ιστορικό και γενεαλογία του στοιχείου

Κατά τη διάρκεια της ταινίας μέσα από το σύντομο ιστορικό περιγράφεται και η διάδοση του ρεμπέτικου από γενιά σε γενιά με τα βασικά κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά της. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται σε δύο πολύ σημαντικές μορφές του ρεμπέτικου, Μάρκο Βαμβακάρη και Βασίλη Τσιτσάνη, που ανέδειξαν το ρεμπέτικο τραγούδι στην ελληνική κοινωνία, ο καθένας με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του.

ΣΧΕΔΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΪΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Ανακαλύπτοντας την άυλη πολιτιστική κληρονομιά... με αφορμή τη σχέση ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος στις αγροτικές κοινωνίες

(Το παράδειγμα παραδοσιακών τρόπων διαχείρισης του νερού στο χωριό Στρώμη της Γκιώνας)

Σχέδιο Μαθήματος 1: Εισαγωγή στην έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς

Αξονες συζήτησης

- Η σημασία της
- Πώς την αντιλαμβανόμαστε;
- Σχέση ανθρώπου και περιβάλλοντος: η έννοια του πολιτιστικού τοπίου
- Οι έννοιες της προστασίας και διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς

Στόχοι

- Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι η πολιτιστική κληρονομιά δεν είναι μια έννοια αφηρημένη αλλά αποτελείται από ποικίλες όψεις του πολιτισμού κάθε λαού.
- Να εξοικειωθούν με τα διαφορετικά είδη της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από χαρακτηριστικά παραδείγματα.
- Να προβληματιστούν για τις συνθήκες που ευνοούν τη συγκρότηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και το ρόλο των επιλογών των κοινωνιών μέσα από την εμπειρία του παρελθόντος.
- Να κατανοήσουν τους όρους της προστασίας και διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Να συνειδητοποιήσουν την ανάγκη της συλλογικής προσπάθειας στη διαφύλαξη των πολιτισμικών αγαθών.

Προτεινόμενο εποπτικό υλικό ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Αρχαιολογικοί χώροι, Μνημεία

1. Αρχαιολογικός χώρος
Ακρόπολης Αθηνών

2. Μινωικό Ανάκτορο Κνωσού

3. Βυζαντινή Μονή Καισαριανής

4. Θηνιακός περιστερώνας

5. Εργοστάσιο Φωταερίου Γκάζι

Τέχνηρα

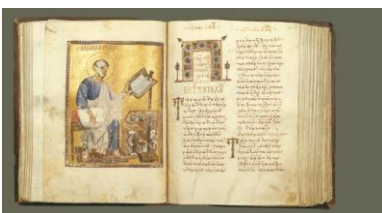
6. Καρυάτιδες
Μουσείο Ακρόπολης

7. Μελανόμορφο αγγείο 570-565 π.Χ.
Φλωρεντία, Museo Archeologico Etrusco

8. Βυζαντινό νόμισμα
με προτομή του Ιουστινιανού Α
545-565 μ.Χ.
Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

9. Βυζαντινό χειρόγραφο (Ευαγγελιστάριο)
με προτομή του Ευαγγελιστή Λουκά
11ος αιώνας, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο

10. Υποθαλάσσια αρχαιολογικά ευρήματα στη Δήλο

11. Διάφοροι τύποι λαούτου
Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων-
Συλλογή Φοίβου Ανωγειανάκη

12. Ντουλαμάς, πανωφόρι κόκκινο με κεντήματα
Πελοπόννησος, τέλη 19^{ου} αιώνα
Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα

13. Ασημένια πόρπη γυναικείας φορεσιάς
Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

14. Παιδική συναυλία, Γεώργιος Ιακωβίδης
1900, Εθνική Πινακοθήκη

Φυσική κληρονομιά

15. Μετέωρα

16. Δέλτα Έβρου

Α. Εισαγωγή στον όρο « πολιτιστική κληρονομιά»:

Η συζήτηση με τους μαθητές γίνεται με αφορμή τις προτεινόμενες φωτογραφίες, οι οποίες αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς (υλικής και φυσικής). Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί ξεχωριστή ενότητα (2). Ως προς την πρώτη κατηγορία προτείνονται δείγματα από **κινητά** (σκεύη, νομίσματα, αγάλματα, χειρόγραφα, ζωγραφικοί πίνακες κ.λπ.), **ακίνητα** (μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι, οικισμοί κ.λπ.), και **υποθαλάσσια** (ναυάγια, αρχαιολογικά ευρήματα κ.λπ.) αγαθά αλλά και δύο παραδείγματα δείγματα φυσικής κληρονομιάς.

Μέσα από τη διαδικασία ταύτισης κάθε φωτογραφίας, δίνονται στους μαθητές τα ερεθίσματα για να συζητήσουν ζητήματα, όπως:

- Τι εννοούμε όταν αναφερόμαστε στην πολιτιστική κληρονομιά;
- Πώς αντιλαμβανόμαστε την πολιτιστική κληρονομιά;
- Ποιες αντιπροσωπευτικές κατηγορίες της πολιτιστικής κληρονομιάς εικονίζονται στις φωτογραφίες;
- Τι εννοούμε με τον όρο «φυσική κληρονομιά»;
- Υπάρχει κάποια ιδιαίτερη σχέση που συνδέει τον άνθρωπο με το περιβάλλον στο οποίο ζει και δημιουργεί;

B. Προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς

Αξονες συζήτησης

- Προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Η αξία της διαφύλαξης των πολιτιστικών αγαθών ως στοιχείων της ιστορικής και πολιτιστικής ταυτότητας κάθε λαού.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ολοκλήρωση της συζήτησης για την πολιτιστική κληρονομιά είναι ο προβληματισμός των παιδιών για τους όρους «προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς», προκειμένου να αντιληφθούν τη σημασία τους και να κατανοήσουν την αξία διαφύλαξης των πολιτιστικών αγαθών.

Ζητήματα προς συζήτηση:

- Πώς κατέληξαν να σώζονται μέχρι τις μέρες μας παραδείγματα πολιτιστικών αγαθών, όπως αυτά που αποτυπώνονται στις φωτογραφίες;
- Τι εννοούμε με τους όρους «προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς»;
- Η προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι μια υπόθεση που αφορά όλους μας; Αν ναι, για ποιους λόγους;
- Υπάρχει κάποιος επίσημος φορέας σε διεθνές επίπεδο που είναι υπεύθυνος για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς;

Σχέδιο μαθήματος 2

Η Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά –Το παράδειγμα των παραδοσιακών τρόπων διαχείρισης του νερού στο χωριό Στρώμη της Γκιώνας

A. Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά: έννοια και σημασία της

Άξονες συζήτησης

- Διαφορετικές εκφάνσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς
- Η έννοια της παράδοσης: συζήτηση για τη σημασία της, τη σχέση με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, τη θέση της σήμερα και την αναγκαιότητα ή μη διαφύλαξής της
- Η αξία διαφύλαξης και ανάδειξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ως στοιχείου συλλογικής ταυτότητας και μνήμης κάθε λαού.
- Συζήτηση για τους παραδοσιακούς τρόπους διαχείρισης του νερού στις αγροτικές κοινωνίες του παρελθόντος.

Στόχοι:

1. Η εξοικείωση των μαθητών με διαφορετικές εκφάνσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ως στοιχεία που καθορίζουν τη συλλογική μνήμη και ταυτότητα καθώς και την ατομική και συλλογική μας αυτογνωσία
2. Η συσχέτισή τους με τυχόν βιώματα ή αναμνήσεις που ανακαλούν τα παιδιά στη μνήμη τους και σχετίζονται με αυτή την κληρονομιά.
3. Η συνειδητοποίηση ότι στην καθημερινότητά μας βιώνουμε όλοι πολλές διαφορετικές εκφράσεις αυτής της κληρονομιάς, π.χ. έθιμα, χορούς, μουσική, δρώμενα, χειροτεχνίες και αγροτικές δραστηριότητες, παρασκευή και κατανάλωση παραδοσιακών τροφίμων, καθώς και πολλά άλλα στοιχεία, στα οποία συμμετέχουμε με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο ζούμε).
4. Ο προβληματισμός σχετικά με τη συχνά παρεξηγημένη έννοια της παράδοσης ως ζωντανού στοιχείου του πολιτισμού της καθημερινότητάς μας, που συνεχώς εξελίσσεται και προσαρμόζεται στις ανάγκες της κοινωνίας.
5. Η κριτική ματιά απέναντι στα στοιχεία της παράδοσης και η αποφυγή ωραιοποίησης του παρελθόντος.

Προτεινόμενο εποπτικό υλικό
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

17.Κάλαντα

18.Το έθιμο του στολισμού του καραβιού
για τη γιορτή των Χριστουγέννων

19.Το Πασχαλινό έθιμο των κόκκινων αυγών

20.Παραδοσιακοί χοροί από την Κρήτη

21. Παραδοσιακοί χοροί από την Ήπειρο

22. Θέατρο Σκιών-Καραγκιόζης

23.Μεσογειακή διατροφή

24. Δεξαμενή νερού με ξερολιθιά

Αξιοποιώντας το φωτογραφικό υλικό

Μέσα από τη διαδικασία ταύτισης κάθε φωτογραφίας, δίνονται στους μαθητές τα ερεθίσματα για να συζητήσουν ζητήματα, όπως:

-Αποτελούν εκφάνσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς όσα στοιχεία αποτυπώνονται στις φωτογραφίες;

Αν ναι, γιατί;

-Πώς καταλαβαίνει ο καθένας αυτά τα στοιχεία στην καθημερινότητά του;

-Πώς έφτασαν σ' εμάς σήμερα;

-Τι εννοούμε με τον όρο «παράδοση»;

-Τι παραδείγματα γνωρίζετε;

-Τι εννοούμε με τους όρους «ήθη και έθιμα»;

-Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι αποφασίζουμε να συνεχίζουμε, να «διαφυλάττουμε» στοιχεία της παράδοσής μας;

- Έχουν κάποια ιδιαίτερη αξία για εμάς σήμερα;

-Τι συμβαίνει αν υπάρχουν στοιχεία που δεν μας αρέσουν, δεν συμφωνούμε με το περιεχόμενό τους ή δεν θεωρούμε ότι έχει νόημα να τα διαφυλάξουμε και να τα συνεχίσουμε; Μπορείτε να σκεφτείτε κάποια παραδείγματα;

Σημείωση: Σε περίπτωση που υπάρχουν μαθητές από άλλες χώρες, προσφέρεται η ευκαιρία για μια διαπολιτισμική προσέγγιση του θέματος. Οι μαθητές μοιράζονται τις εμπειρίες τους και δίνουν πληροφορίες για την ταυτότητα του τόπου τους μέσα από τις διαφορετικές εκφράσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Β. Συζήτηση για τους παραδοσιακούς τρόπους διαχείρισης του νερού στις αγροτικές κοινωνίες

Άξονες συζήτησης

-Σχέση ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος χτες και σήμερα

-Διαχείριση του νερού στις αγροτικές κοινωνίες του παρελθόντος

-Αξία προστασίας φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος

Προτεινόμενο εποπτικό υλικό
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

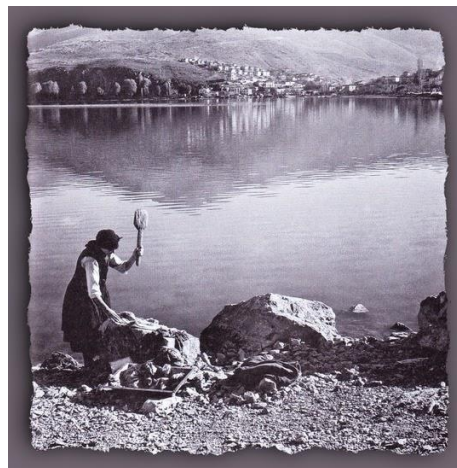
25. Δεξαμενή νερού

26. Αυλάκι για πότισμα

27. Δημόσια βρύση

28. Πλύσιμο ρούχων στο ποτάμι

Οι φωτογραφίες μπορούν να λειτουργήσουν ως συνεκτικός κρίκος με την ταινία που θα παρακολουθήσουν τα παιδιά. Μέσα από τη διαδικασία ταύτισης κάθε μιας από αυτές, οι μαθητές μπορούν να προβληματιστούν στοχεζόμενοι ερωτήματα, όπως:

- Με ποια τεχνολογικά μέσα διαχειρίζονται το νερό οι σημερινές κοινωνίες;
- Πώς διαχειρίζονταν τους υδάτινους πόρους οι αγροτικές κοινωνίες του παρελθόντος;
- Έχετε αναρωτηθεί πώς ποτίζονταν τα χωράφια, πώς εξασφαλιζόταν το πόσιμο νερό ή οι ανάγκες καθαριότητας των κατοίκων;

- Αν εμφανίζονταν περίοδοι ανομβρίας ή πλημμύρας, φαντάζεστε ποιες θα ήταν οι συνέπειες για μια αγροτική κοινότητα;
- Υπήρχαν στο παρελθόν τα τεχνικά μέσα για να αντιμετωπίσουν τα φυσικά φαινόμενα;
- Σε τι μέσα μπορεί να κατέφευγαν για την αντιμετώπισή τους;

Σχέδιο μαθήματος 3

Αφιέρωμα στο εθνογραφικό ντοκιμαντέρ

Άξονες συζήτησης

- Ορισμός του ντοκιμαντέρ - διαφοροποίηση από άλλα είδη κινηματογράφου
- Το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ: ορισμός και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά
- Η σχέση του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά ως εργαλείου καταγραφής και ερμηνείας της.

Με αφορμή τα ερεθίσματα που έχουν οι μαθητές από διαφορετικά είδη κινηματογράφου (ταινίες μυθοπλασίας, ντοκιμαντέρ για το φυσικό περιβάλλον, κ.λπ.) η συζήτηση για το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ μπορεί να αναπτυχθεί με αφορμή τις παρακάτω ερωτήσεις:

-Από ποιες πηγές νομίζετε ότι μπορεί κανείς να αντλήσει πληροφορίες για όλα όσα συζητήσαμε παραπάνω;

-Αρκεί μόνο η πληροφορία ενός βιβλίου ή μπορούμε να αξιοποιήσουμε και άλλα μέσα, όπως ο ήχος και η εικόνα;

-Θα μπορούσατε να φανταστείτε τον κινηματογράφο ως εργαλείο γνώσης και αποτύπωσης στοιχείων που συζητήσαμε παραπάνω;

-Εάν ναι, με ποιο τρόπο; Μπορούν να αξιοποιηθούν προς αυτό το σκοπό όλα τα είδη του κινηματογράφου (π.χ. ταινίες μυθοπλασίας, επιστημονικής φαντασίας, κινουμένων σχεδίων κ.λπ.);

-Τι σας έρχεται στο μυαλό, όταν ακούτε τη λέξη «ντοκιμαντέρ»; Έχετε παρακολουθήσει ποτέ και αν ναι, σε τι πιστεύετε ότι διαφέρει από άλλα είδη κινηματογράφου που τυχόν γνωρίζετε;

Σχέδιο μαθήματος 4
Προβολή ταινίας «Παραδοσιακοί τρόποι διαχείρισης του νερού στο χωριό
Στρώμη»
(Ν. Σφακιανάκης, 2006).

Η «ανάγνωση» της ταινίας

Στόχοι:

- Η συνεργασία του εκπαιδευτικού με τους μαθητές προκειμένου να αποκωδικοποιήσουν την ταινία, παρατηρώντας εικόνες, ήχους και τις περιγραφές των πρωταγωνιστών της.
- Η συνειδητοποίηση ότι η ταινία αποτελεί μια ζωντανή μαρτυρία ενός στοιχείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Η εκπαίδευση του βλέμματος και της κριτικής ικανότητας των μαθητών, έτσι ώστε να αντιλαμβάνονται τα μηνύματα και τα νοήματα που μπορεί να έχει η κινούμενη εικόνα.

Παρακάτω προτείνεται ένας σκελετός ερωτήσεων που μπορούν να κατευθύνουν τον εκπαιδευτικό, ώστε να εστιάσει σε συγκεκριμένα στοιχεία της ταινίας και να τα συζητήσει μαζί με τους μαθητές. Επειδή η ταινία προσφέρει πολλές αφορμές, ώστε να συζητηθούν διαφορετικά στοιχεία άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, προτείνονται προς συζήτηση ζητήματα με αφορμή τρεις διαφορετικές θεματικές: Παραδοσιακή τεχνογνωσία (Θεματική 1), Λαϊκές δοξασίες (Θεματική 2), Μουσική παράδοση (Θεματική 3).

Προτεινόμενες ερωτήσεις

Θεματική 1: Παραδοσιακοί τρόποι διαχείρισης του νερού στις αγροτικές κοινωνίες του παρελθόντος

- Ποιο στοιχείο καταγράφεται στην ταινία;
- Ποια πρόσωπα μιλούν και σε τι περιβάλλον ζουν;
- Ποιοι ήχοι κυριαρχούν και πώς συνδέονται με την εικόνα του τόπου; (Έμφαση στο φυσικό ήχο του νερού ως μέσο ανάδειξης του ίδιου του στοιχείου).
- Τι ηλικία έχουν τα πρόσωπα που μιλούν;
- Περιγράφουν εργασίες σε σχέση με το νερό που τις κάνουν οι ίδιοι σήμερα ή που συνήθιζαν να κάνουν τα περασμένα χρόνια; Ποιες είναι αυτές;
- Ποιες διαφορετικές χρήσεις του νερού αναγνωρίσατε; Πώς περιγράφουν την κάθε μία τα πρόσωπα του ντοκιμαντέρ;
- Ποια σχέση φαίνεται ότι συνέδεε τους ανθρώπους με το φυσικό περιβάλλον στις αγροτικές κοινότητες; Πόσο εξαρτημένοι ήταν από αυτό;

-Από τις μαρτυρίες των ανθρώπων, πιστεύετε ότι σέβονταν τη φύση και όσα τους πρόσφερε ή το αντίθετο;

-Σήμερα πώς αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι το περιβάλλον;

-Θα ήταν προτιμότερο αν χρησιμοποιούσαμε ξανά παραδοσιακούς τρόπους καλλιέργειας; Αν ναι, γιατί;

Θεματική 2: Η ερμηνεία των φυσικών φαινομένων μέσα από λαϊκές δοξασίες

-Στις αγροτικές κοινότητες πώς αντιμετώπιζαν οι άνθρωποι τα φυσικά φαινόμενα (π.χ. ανομβρία, ξηρασία, πλημμύρες); Μας δίνει απαντήσεις το ντοκιμαντέρ στο ερώτημα αυτό;

-Πίστευαν ότι μπορούσαν να αντιμετωπίσουν μόνοι τους τις φυσικές καταστροφές; (Συζήτηση για την ανάγκη καταφυγής του ανθρώπου στη θρησκεία προς αναζήτηση βοήθειας).

-Πώς περιγράφουν οι πρωταγωνιστές ιστορίες που μιλούν για «θαύματα»; Θυμάστε κάποιες από τις ιστορίες;

-Σήμερα πώς αντιμετωπίζει ο άνθρωπος ανάλογα προβλήματα;

Θεματική 3: Το δημοτικό τραγούδι ως στοιχείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς

-Ακούγεται καθόλου μουσική στην ταινία;

-Σας θυμίζει γνώριμους ήχους το τραγούδι που τραγουδά ένα από τα πρόσωπα του ντοκιμαντέρ; (Συζήτηση για το δημοτικό τραγούδι).

-Τι έχετε ακούσει για τα δημοτικά τραγούδια;

-Αποτελούν και αυτά ένα στοιχείο πολιτιστικής κληρονομιάς;

-Αν ναι, γιατί;

-Με ποιο τρόπο μας είναι γνωστά μέχρι σήμερα;

-Εσείς ποια παραδοσιακά τραγούδια γνωρίζετε; Από πού τα έχετε ακούσει;

-Είναι εύκολο να καταλάβετε τους στίχους;

-Παρατηρήσατε κάτι ιδιαίτερο στον τρόπο με τον οποίο μιλούν οι πρωταγωνιστές της ταινίας;

-Πόσο εύκολο ή δύσκολο ήταν να τους καταλάβετε; (Συζήτηση για τη γλώσσα ως στοιχείο ταυτότητας κάθε τόπου).

-Έχετε ανάλογα παραδείγματα από τον τόπο καταγωγής σας;

Σημείωση: Στο σημείο αυτό δίνεται η αφορμή να συζητήσουν τα παιδιά για τους τόπους καταγωγής τους (Ελλάδα, άλλες χώρες) τις παραδοσιακές μουσικές και τα τραγούδια τους.

Από τη θεωρία στην πράξη: Οι μαθητές δημιουργούν τις δικές τους εθνογραφικές ταινίες.

Το τελικό στάδιο του προγράμματος είναι προαιρετικό. Προτείνεται μόνο αφού έχουν ολοκληρωθεί όλα τα παραπάνω στάδια αξιοποίησης του υλικού, καθώς απαραίτητη προϋπόθεση είναι να έχουν καταρχάς κατανοήσει οι μαθητές την έννοια και τις διαφορετικές εκφάνσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και να έχουν αντιληφθεί τη δύναμη της κινούμενης εικόνας ως εργαλείου καταγραφής και ερμηνείας της πραγματικότητας.

Η πρόταση δημιουργίας μικρών αυτοσχέδιων ταινιών από τους μαθητές, με όσα χαρακτηριστικά στοιχεία αναγνώρισαν στα εθνογραφικά φιλμ που παρακολούθησαν κατά τη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος, προσφέρει ένα ελκυστικό κίνητρο για να εφαρμόσουν όλα όσα συζήτησαν και σχολίασαν στη σχολική τάξη. Με το πιο απλό μέσο, το κινητό τους τηλέφωνο, μεμονωμένα ή σε ομάδες, δραστηριοποιούνται για να καταγράψουν ό,τι θεωρούν πως αποτελεί στοιχείο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου όπου ζουν οι ίδιοι, του τόπου όπου έζησαν οι γονείς τους ή άλλα μέλη του οικογενειακού τους περιβάλλοντος, ή του τόπου όπου επισκέπτονται συχνά στις διακοπές τους.

Ο εκπαιδευτικός, αναλαμβάνοντας να κατευθύνει τους μαθητές σε όλες τις φάσεις δημιουργίας της ταινίας, χρειάζεται να υπενθυμίζει συνεχώς ότι απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία μιας εθνογραφικής ταινίας είναι η σωστή επιλογή του θέματος, ώστε να μην καταλήξει σε ταινία μυθοπλασίας, η έρευνα και μελέτη γύρω από αυτό, προκειμένου να υπάρχει ένα θεωρητικό πλαίσιο, η προηγούμενη συζήτηση με τους ανθρώπους που θα καταθέσουν τις μαρτυρίες τους στην ταινία και σε τελευταίο στάδιο η δημιουργία της ίδιας της ταινίας.

Για την υλοποίηση της πρότασης αυτής, αυτοσκοπός δεν είναι η εξασφάλιση επαγγελματικού εξοπλισμού και η δημιουργία μιας υψηλών προδιαγραφών ταινίας. Περισσότερο ενδιαφέρει η μεθοδολογία που θα ακολουθήσουν οι μαθητές για να κατανοήσουν βιωματικά πλέον την αξία του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ.